

کارل مارکس
فریدریش انگلس
مانیفست
حزب کمونیست

صفحه	فهرست
۲	۱- بورژواها و پرولتارها
۱۱	۲- پرولتارها و کمونیستها
۱۹	۳- ادبیات سوسیالیستی و کمونیستی
۱۹	۱- سوسیالیسم ارتجاعی
۱۹	الف- سوسیالیسم فئودالی
۲۰	ب- سوسیالیسم خرده بورژوازی
۲۱	ج- سوسیالیسم آلمانی یا سوسیالیسم «حقیقی»
۲۳	۲- سوسیالیسم محافظه کار یا بورژوائی
۲۴	۳- سوسیالیسم و کمونیسم انتقادی - تخیلی
۲۶	۴- مناسبات کمونیستها با احزاب مختلف اپوزیسیون
۲۷	زیرنویس ها
۳۱	یادداشتها

مانیفست حزب کمونیست(۱)

نوشته شده در دسامبر ۱۸۴۷ و متن اصلی بزبان آلمانی ژانویه ۱۸۴۸.
در فوریه ۱۸۴۸ در لندن نخستین بار بصورت جزوه ای بطبع رسید.

شبحی در اروپا در گشت و گذار است - شبح کمونیسم. همه نیروهای اروپای کهن
برای تعقیب مقدس این شبح متحد شده اند: پاپ و تزار، مترنیخ و گیزو، رادیکالهای
فرانسه و پلیس آلمان.

کجا است آن حزب اپوزیسیونی که مخالفینش، که بر مسند قدرت نشسته اند نام
کمونیستی روی آن نگذارند؟ کجا است آن حزب اپوزیسیونی که بنوبه خود داغ اتهام

کمونیسم را خواه بر عناصر اپوزیسیون پیشگامتر و خواه بر مخالفین مرتجع خویش نزند؟ از این امر دو نتیجه حاصل میشود.

همه قدرتهای اروپا اکنون دیگر کمونیسم را بمشابه قدرتی تلقی میکنند.

حال تماماً وقت آن در رسیده است که کمونیستها نظریات و مقاصد و تمایلات خویش را در برابر همه جهانیان آشکارا بیان دارند و در مقابل افسانه شبح کمونیسم مانیفست خود حزب را قرار دهند.

بدین منظور کمونیستهای ملیتهای کاملاً گوناگون در لندن گرد آمدند و «مانیفست» زیرین را که اکنون بزبانهای انگلیسی و فرانسه و آلمانی و ایتالیائی و فلماندی و دانمارکی انتشار مییابد طرح ریزی کردند.

۱- بورژواها و پرولتارها*

تاریخ کلیه جامعه هائی که تاکنون وجود داشته ۷* تاریخ مبارزه طبقاتی است. مرد آزاد و بنده، پاتریسین و پلبین، مالک و صرف، استادکار ۸* و شاگرد، - خلاصه ستمگر و ستمکش با یکدیگر در تضاد دائمی بوده و به مبارزه ای بلاانقطاع، گاه نهان و گاه آشکار، مبارزه ای که هر بار یا به تحول انقلابی سازمان سراسر جامعه و یا به فنای مشترک طبقات متخاصم ختم میگردد، دست زده اند.

در نخستین ادوار تاریخ، تقریباً در همه جا ما شاهد تقسیم کامل جامعه به صنوف مختلف یا درجه بندی گوناگونی از مقامات گوناگون اجتماعی هستیم. در روم قدیم ما پاتریسینها، شوالیه ها، پلبین ها، بردگان و در قرون وسطی به اربابان فئودال، واسالها، استادکاران، شاگردان و سرف ها برخورد میکنیم و در ضمن تقریباً در همه این طبقات نیز درجه بندی خاصی وجود دارد.

جامعه نوین بورژوازی، که از درون جامعه زوال یافته فئودال برون آمده، تضاد طبقاتی را از میان نبرده است، بلکه تنها طبقات نوین، شرایط نوین جور و ستم و اشکال نوین مبارزه را جانشین آنچه که کهنه بوده ساخته است.

ولی دوران ما، یعنی دوران بورژوازی، دارای صفت مشخصه است که تضاد طبقاتی را ساده کرده است. سراسر جامعه بیش از پیش به دو اردوگاه بزرگ متخاصم، به دو طبقه بزرگ که مستقیماً در برابر یکدیگر ایستاده اند تقسیم میشود: بورژوازی و پرولتاریا.

از سرف های قرون وسطی اهالی آزاد نخستین شهرها پدید آمدند؛ از این صنف شهرنشینان آزاد نخستین عناصر بورژوازی نشو و نما یافتند.

کشف آمریکا و راه دریائی دور آفریقا، برای بورژوازی که در حال ارتقاء بود، زمینه تازه ای بوجود آورد. بازار هند شرقی و چین و استعمار آمریکا، مبادله با مستعمرات، افزایش وسائل مبادله و کالاها بطور عموم، به بازرگانی و دریانوردی و صنایع چنان تکنانی داد که تا آنزمان بی سابقه بود و بدینسان تکامل سریع عناصر انقلابی جامعه فئودال را که در حال انحطاط و سقوط بود، موجب گردید.

شیوه پیشین فئودالی یا صنفی صنعت اکنون دیگر تقاضا را که بمرزات بازارهای جدید در کار افزایش بود، نمیتوانست تکافو کند. جای آنرا صنعت یدی گرفت. استادان کارگاه بوسیله صنف متوسط صنعتی رانده شدند؛ تقسیم کار بین سازمانهای حرفه ای گوناگون از میان رفت و جای خود را به تقسیم کار در هر یک از کارگاههای جداگانه داد.

اما بازارها دائماً در حال رشد و تقاضا پیوسته در حال افزایش بود. صنعت یدی هم دیگر از عهده تکافوی آن برنمی آمد. آنگاه بخار و ماشین در تولید صنعتی انقلابی ایجاد کردند. صنایع بزرگ جدید جای صنعت یدی را گرفت و جای صنف متوسط صنعتی را میلیونرهای صنعتی؛ سرکردگان لشکرهای کامل صنعتی، یعنی بورژواهای نوین گرفتند.

صنایع بزرگ، بازار جهانی را، که کشف آمریکا آنرا زمینه چینی کرده بود، بوجود آورد. بازار جهانی به تجارت و دریانوردی و ارتباط از راه خشکی بسط فوق العاده ای داد. این امر بنوبه خود در توسعه صنایع تأثیر کرد و بهمان نسبتی که صنایع، تجارت و کشتی رانی و راه آهن بسط مییافت بورژوازی نیز رشد و تکامل میپذیرفت و بر سرمایه های خویش می افزود و همه طبقاتی را که بازماندگان قرون وسطی بودند به عقب میراند.

بدین ترتیب مشاهده میکنیم که بورژوازی نوین خود محصول یک جریان تکامل طولانی و یکرشته تحولات در شیوه تولید و مبادله است.

هر یک از این مراحل تکامل بورژوازی، کامیابی سیاسی مربوطه ایرا*۹* از پی داشت. بورژوازی که هنگام تسلط اربابان فئودال صنفی ستمکش بود در کمون*۱۰* بصورت جمعیتی مسلح و حاکم بر خویش در آمد، در اینجا - جمهوری مستقل شهری بود*۱۱* و در آنجا - «صنف سومی» که به سلطنت مالیات می پرداخت*۱۲* و سپس در دوره صنعت یدی در سلطنتهای صنفی یا مطلقه حریف اشرافیت گردید و بطور کلی پایه اساسی سلطنتهای بزرگ قرار گرفت، و سرانجام پس از استقرار صنایع بزرگ و بازار جهانی، در دولت انتخابی نوین برای خویش سلطه سیاسی منحصر بفرد بدست آورد. قدرت دولتی نوین فقط کمیته ایست که امور مشترک همه طبقه بورژوازی را اداره مینماید.

بورژوازی در تاریخ نقش فوق العاده انقلابی ایفا نموده است.

بورژوازی، هر جا که بقدرت رسید، کلیه مناسبات فئودالی، پادشاهی و احساساتی را برهم زد. پیوندهای رنگارنگ فئودالی را که انسان را به «مخدومین طبیعی» خویش وابسته میساخت، بیرحمانه از هم گسست و بین آدمیان پیوند دیگری، جز پیوند نفع صرف و «نقدینه» بی عاطفه باقی نگذاشت. هیجان مقدس جذب مذهب و جوش و خروش شوالیه مآبانه و شیوه احساساتی تنگ نظرانه را در آبهای یخ زده حساسگریهای خودپرستانه خویش غرق ساخت. وی قابلیت شخصی انسان را به ارزش مبادله ای بدل ساخت و بجای آزادی های بی شمار عطا شده یا از روی استحقاق بکف آمده، تنها آزادی

عاری از وجدان تجارت را برقرار ساخت و در یک کلمه، بجای استثماری که در پرده پندارهای مذهبی و سیاسی پیچیده و مستور بود، استثمار آشکار، خالی از شرم، مستقیم و سنگدلانه ایرا رائج گردانید.

بورژوازی انواع فعالیت‌هایی را که تا این هنگام حرمتی داشتند و بدانها با خوفی زاهدانه مینگریستند، از هاله مقدس خویش محروم کرد. پزشک و دادرس و کشیش و شاعر و دانشمند را بمزدوران جیره خوار مبدل ساخت.

بورژوازی پوشش عاطفه آمیز و احساساتی مناسبات خانوادگی را از هم درید و آنرا به مناسبات صرفاً پولی تبدیل نمود.

بورژوازی آشکار ساخت که چگونه لختی و تن آسائی، مکمل برارنده قدرت نمائیهای خشونت آمیز قرون وسطائی بود، همان قدرت نمائی که مرتجعین تا بدین حد ستاینده اش هستند. وی برای نخستین بار نشان داد که فعالیت آدمی مستعد ایجاد چه چیزهاست و عجایبی از هنر پدید آورد، که بکلی غیر از اهرام مصر و لوله های آب رم و کاتدرالهای گتی است؛ لشکرکشی‌هایی انجام داد که بالمره از مهاجرت‌های اقوام و قبایل و محاربات صلیبی متمایز است.

بورژوازی، بدون ایجاد تحولات دائمی در افزارهای تولید و بنابراین بدون انقلابی کردن مناسبات تولید و همچنین مجموع مناسبات اجتماعی، نمی تواند وجود داشته باشد، و حال آنکه بر عکس اولین شرط وجود کلیه طبقات صنعتی سابق عبارت از نگاهداری بالاترین طرز کهنه تولید بود. تحولات لاینقطع در تولید، تزلزل بلاانقطاع کلیه اوضاع و احوال اجتماعی و عدم اطمینان دائمی و جنبش همیشگی - دوران بورژوازی را از کلیه ادوار سابق ۱۳* مشخص میسازد. کلیه مناسبات خشکیده و زنگ زده، با همه آن تصورات و نظریات مقدس و کهن سالی که در التزام خویش داشتند، محو میگردند، و آنچه که تازه ساخته شده، پیش از آنکه جانی بگیرد کهنه شده است. آنچه که صنفی و راکد است معدوم میگردد، آنچه که مقدس است از قدس خود عاری میشود و سرانجام انسانها ناگزیر میشوند به وضع زندگی و روابط متقابله خویش با دیدگانی هوشیار بنگرند.

نیاز بیک بازار دائم التوسعه برای فروش کالاهای خود، بورژوازی را به همه جای کره زمین می کشاند. همه جا باید رسوخ کند، همه جا ساکن شود، با همه جا رابطه برقرار سازد.

بورژوازی از طریق بهره کشی از بازار جهانی به تولید و مصرف همه کشورها جنبه جهان وطنی داد و علی رغم آه و اسف فراوان مرتجعین، صنایع را از قالب ملی بیرون کشید. رشته های صنایع سالخورد ملی از میان رفته و هر روز نیز در حال از میان رفتن است. جای آنها را رشته های نوین صنایع که رواجشان برای کلیه ملل متمدن امری حیاتی است میگیرد - رشته هائی که مواد خامش دیگر در درون کشور نیست، بلکه از دورترین مناطق کره زمین فراهم میشود، رشته هائی که محصول کارخانه هایش نه تنها در کشور معین، بلکه در همه دنیا بمصرف میرسد. بجای نیازمندیهای سابق، که با

محصولات صنعتی محلی ارضاء میگیرید، اینک حوایج نوین بروز میکند که برای ارضاء آنها محصول ممالک دور دست و اقالیم گوناگون لازم است. جای عزلت جوئی ملی و محلی کهن و اکتفا به محصولات تولیدی خودی را رفت و آمد و ارتباط همه جانبه و وابستگی همه جانبه ملل با یکدیگر میگیرد. وضع در مورد تولید معنویات نیز همانند وضع در مورد تولید مادیات است. ثمرات فعالیت معنوی ملل جداگانه به ملک مشترکی مبدل میگردد. شیوه یک جانبه و محدودیت ملی بیش از پیش محال و از ادبیات گوناگون ملی و محلی یک ادبیات ۱۴* جهانی ساخته میشود.

بورژوازی، از طریق تکمیل سریع کلیه ابزارهای تولید و از طریق تسهیل بی حد و اندازه وسایل ارتباط همه و حتی وحشی ترین ملل را به سوی تمدن میکشاند. بهای ارزان کالاهای بورژوازی - همان توپخانه سنگینی است که با آن هرگونه دیوارهای چین را در هم میکوبد و لجوجانه ترین کینه های وحشیان نسبت به بیگانگان را وادار به تسلیم میسازد. وی ملتها را ناگزیر میکند که اگر نخواهند نابود شوند شیوه تولید بورژوازی را بپذیرند و آنچه را که باصطلاح تمدن نام دارد نزد خود رواج دهند بدین معنی که آنها نیز بورژوا شوند. خلاصه آنکه جهانی همشکل و همانند خویش می آفریند.

بورژوازی ده را تابع سیادت شهر ساخت. شهرهای کلان بوجود آورد، بر تعداد نفوس شهر نسبت به نفوس ده بمیزان شگرفی افزود و بدینسان بخش مهمی از اهالی را از بلاهت زندگی ده بیرون کشید. بهمان شیوه که ده را تابع سیادت شهر ساخت، کشورهای وحشی و نیمه وحشی را نیز وابسته کشورهای متمدن و ملتهای فلاحت پیشه را وابسته ملل بورژوا و خاور را وابسته باختر نمود.

بورژوازی بیش از پیش پراکندگی وسائل تولید و مالکیت و نفوس را مرتفع میسازد. وی نفوس را مجتمع ساخته است، وسائل تولید را متراکم نموده و مالکیت را در دست عده کمی تمرکز بخشیده است. نتیجه قهری این وضع تمرکز سیاسی است. شهرستانهای مستقل که تنها بین خود روابط اتحادی داشتند و دارای منافع و قوانین و حکومتها و مقررات گمرکی مختلف بودند، بصورت یک ملت واحد با حکومت واحد، قانون گذاری واحد و منافع ملی طبقاتی واحد و مرزهای گمرکی واحد در آمدند.

بورژوازی در عرض مدت کمتر از صد سال سیادت طبقاتی خود، آنچنان نیروهای تولیدی پدید آورد که از لحاظ کمیت و عظمت بالاتر از آن چیزی است که همه نسلهای گذشته جمعاً بوجود آورده اند. رام ساختن قوای طبیعت، تولید ماشینی، بکار بردن شیمی در صنایع و کشاورزی، کشتی رانی، راه آهن، تلگراف برقی، مزروع ساختن یکسلسله از بخشهای جهان، قابل کشتی رانی کردن رودها، پیدایش توده هائی از جمعیت که گوئی از اعماق زمین میجوشند - کدام یک از اعصار گذشته میتوانستند حدس بزنند که در بطن کار اجتماعی یک چنین نیروی تولیدی مکنون است!

بدین سان مشاهده کردیم که وسائل تولید و مبادله ئی که بورژوازی بر بنیاد آن استقرار یافت، در جامعه فتودال ایجاد شده بود. در مرحله معینی از رشد این وسائل تولید و مبادله، مناسباتی که در داخل آن تولید و مبادله جامعه فتودالی انجام پذیرفت

یعنی سازمان فتودالی کشاورزی و صنایع، و یا بعبارت دیگر، مناسبات فتودالی مالکیت - دیگر مطابقت خود را با نیروهای مولده ای که رشد یافته بودند از دست دادند. و بجای آنکه تولید را پیشرفت دهند سد راه آن شدند^{۱۵*} و به پابند آن مبدل گردیدند. می بایستی آنها را خورد کرد و خورد هم شدند.

رقابت آزاد و سازمان اجتماعی و سیاسی متناسب با آن، همراه تسلط اقتصادی و سیاسی طبقه بورژوازی جانشین آنها شد.

نظیر همین جریان نیز در برابر دیدگان ما انجام میپذیرد. جامعه نوین بورژوازی، با روابط بورژوازی تولید و مبادله و با مناسبات بورژوازی مالکیت آن، جامعه ای که گوئی سحرآسا چنین وسائل نیرومند تولید و مبادله را بوجود آورده است، اکنون شبیه به جادوگری است که خود از عهده اداره و رام کردن آن قوای تحت الارضی که با افسون خود احضار نموده است برنمیآید. حال دیگر یک چند دهسال است که تاریخ صنایع و بازرگانی تنها عبارت است از تاریخ طغیان نیروهای مولده معاصر بر ضد مناسبات تولید معاصر، بر ضد آن مناسبات مالکیتی که شرط هستی بورژوازی و سلطه اوست. کافی است به بحرانهای تجارتي اشاره کنیم که با تکرار ادواری خویش و به نحوی همواره تهدیدآمیزتر هستی تمام جامعه بورژوازی را در معرض فنا قرار میدهند. در مواقع بحران تجارتي هر بار نه تنها بخش هنگفتی از کالاهای ساخته شده، بلکه حتی نیروهای مولده ای که بوجود آمده اند نیز نابود میگردد. هنگام بحرانها یک بیماری همگانی اجتماعی پدید میشود که تصور آن برای مردم اعصار گذشته نامعقول بنظر میرسید، و آن بیماری همگانی اضافه تولید است. جامعه ناگهان به قهقرا باز میگردد و بغتتاً بحال بربریت دچار میشود، گوئی قحط و غلا و جنگ عمومی خانمانسوزی او را از همه وسایل زندگی محروم ساخته است؛ پنداری که صنایع و بازرگانی نابود شده است. چرا؟ برای آنکه جامعه بیش از حد تمدن، بیش از حد وسائل زندگی، بیش از حد صنایع و بازرگانی در اختیار خویش دارد. نیروهای مولده ای که در اختیار اوست، دیگر بکار تکامل تمدن بورژوازی و^{۱۶*} مناسبات بورژوازی مالکیت نمیخورد؛ برعکس، آن نیروها برای این مناسبات بسی عظیم شده اند و مناسبات بورژوازی، نشو و نمای آنها را مانع میگردد؛ و هنگامیکه نیروهای مولده در هم شکستن تمام این موانع و سدها را آغاز میکنند، آنگاه سراسر جامعه بورژوازی را دچار پریشانی و اختلال مینمایند و هستی مالکیت بورژوازی را دستخوش خطر میسازند. دایره مناسبات بورژوازی بیش از آن تنگ شده است که بتواند ثروتی را که آفریده خود اوست در خویش بگنجاند. از چه طریقی بورژوازی بحران را دفع میکند؟ از طرفی بوسیله محو اجباری توده های تمام و کمالی از نیروهای مولده و از طرف دیگر بوسیله تسخیر بازارهای تازه و بهره کشی بیشتری از بازارهای کهنه. و بالاخره از چه راه؟ از این راه که بحران های وسیعتر و مخربتری را آماده میکند و از وسائل جلوگیری از آنها نیز میکاهد.

سلاحی که بورژوازی با آن فتودالیسم را واژگون ساخت، اکنون بر ضد خود بورژوازی متوجه است.

ولی بورژوازی نه تنها سلاحی را حدادی کرد که هلاکش خواهد ساخت، بلکه مردمی را که این سلاح را بسوی او متوجه خواهند نمود، یعنی کارگران نوین یا پرولتارها را نیز بوجود آورد.

بهمان نسبتی که بورژوازی، یعنی سرمایه، رشد می پذیرد، پرولتاریا، یعنی طبقه کارگر معاصر نیز رشد مییابد. اینان تنها زمانی میتوانند زندگی کنند که کاری بدست آورند و فقط هنگامی میتوانند کاری بدست آورند که کارشان بر سرمایه بیافزاید. این کارگران که مجبورند فرد خود را بفروش رسانند، کالائی هستند مانند هر کالای دیگر، و بهمین جهت نیز دستخوش کلیه حوادث رقابت و نوسانات بازارند.

بر اثر توسعه استعمال ماشین و تقسیم کار، کار پرولتاریا هرگونه جنبه مستقلانه خود را از دست داده و در نتیجه لطف کار نیز برای کارگر از بین رفته است. کارگر به زائده ساده ماشین مبدل می گردد و از وی فقط ساده ترین و یکنواختترین شیوه هائی را می خواهند که آسانتر از همه فرا گرفته میشود. بدین جهت مصارفی که برای کارگر میشود تنها منحصر میگردد به تهیه وسایل معیشتی که برای حفظ خودش و بقاء نسلش ضروری است. و بهای کالا، و از آنجمله بهای کار (۲۹)، مساوی با مصارف تولید آنست. بهمان نسبت که بر نامطبوعی کار افزوده میشود، بهمان نسبت نیز مزد کاهش میپذیرد. حتی از این هم بالاتر: بهمان نسبت که استعمال ماشین و تقسیم کار توسعه مییابد، بهمان نسبت نیز بر کمیت کار ۱۷٪* افزوده میگردد، خواه بحساب ازدیاد ساعات کار و خواه در نتیجه افزایش کمیت کار لازم در یک مدت زمان معین و یا در نتیجه تسریع حرکت ماشین و غیره.

صنایع معاصر، کارگاه کوچک استادکار پاتریارکال را به کارخانه بزرگ سرمایه دار صنعتی مبدل ساخت. توده های کارگر که در کارخانه گرد آمده اند مانند سربازان متشکل میشوند. کارگران، بمثابة سربازان ساده صنعت، تحت نظارت سلسله مراتب کاملی از درجه داران و افسران قرار میگیرند. آنان نه تنها غلامان طبقه بورژوازی و حکومت بورژوازی میباشند بلکه هر روز و هر ساعت ماشین و ناظرین کارخانه و بیش از همه خود بورژواهای صاحب کارخانه آنان را به قید اسارت خویش در می آورند. هر اندازه که این استبداد، سودورزی را به نحو آشکارتری هدف و مقصد نهائی ۱۸٪* خویش اعلام دارد، بهمان اندازه سفلته تر و منفورتر است و همانقدر خشم بیشتری را متوجه خویش میسازد.

هر اندازه مهارت و زور بازو در کار دستی کمتر لازم آید، بدین معنی که صنایع معاصر بیشتر رشد یابد - بهمان اندازه کار زن بیشتر جانشین کار مرد میشود ۱۹٪*. اختلاف سن و جنس دیگر برای طبقه کارگر اهمیت اجتماعی خود را از دست میدهد - همه افزار کارند که بر حسب سن و جنس مصارف مختلفی را لازم دارند.

همینکه استثمار صاحب کارخانه از کارگران انجام پذیرفت و کارگر سرانجام مزد خویش را بصورت پول نقد دریافت داشت، تازه قسمتهای دیگر بورژوازی مانند صاحب خانه و دکاندار و گرو گیر و غیره بجانش می افتند.

قشرهای پائینی صنف متوسط، یعنی کارخانه داران کوچک، کسبه و رباخواران کوچک، پیشه وران و دهقانان - همه این طبقات به صفوف پرولتاریا داخل می شوند، عده ای بدان سبب که سرمایه کوچک آنها برای دائر ساختن بنگاههای عظیم صنعتی رسا نیست و از عهده رقابت با سرمایه داران بزرگ تر بر نمی آیند و عده ای برای آنکه مهارت شغلی آنان در قبال وسائل جدید تولید بی ارزش میشود. بدینسان از تمام طبقات اهالی افرادی در زمره پرولتاریا وارد میشوند.

پرولتاریا مراحل گوناگون رشد و تکامل را می پیماید. مبارزه اش بر ضد بورژوازی موازی با زندگیش آغاز می گردد.

در ابتدا کارگران فرد فرد مبارزه میکنند، بعدها کارگران یک کارخانه و آنگاه کارگران یک رشته از صنایع در یک ناحیه بر ضد فلان بورژوائی که آنانرا مستقیماً استثمار مینماید آغاز مبارزه را می گذارند. حمله کارگران تنها بر ضد مناسبات تولیدی بورژوازی نیست بلکه بر ضد خود افزارهای تولید نیز هست ۲۰*؛ بدین معنی که کالاهای بیگانه ئی را که با آنان رقابت میکند نابود میسازند، ماشینها را درهم میشکنند، کارخانه را طعمه حریق میکنند و میکوشند تا با اعمال زور مقام از دست رفته کارگر قرون وسطائی را باز یابند.

در این مرحله کارگران توده ای را تشکیل میدهند که در سراسر کشور پراکنده و بر اثر رقابت، دچار افتراق است. هنوز یگانگی توده های کارگر ثمره اتحاد خود آنان نیست بلکه نتیجه یگانگی بورژوازی است که برای احراز مقاصد سیاسی خویش باید همه پرولتاریا را به جنبش در آورد و در این هنگام هنوز قادر است این کار را انجام دهد. در این مرحله پرولتارها بر ضد دشمن خود مبارزه نمی کنند. مبارزه آنان بر ضد دشمن دشمن یا بازماندگان سلطنت مطلقه و مالکین زمین و بورژواهای غیرصنعتی و خرده بورژوازی است. بدین سان همه جنبش تاریخی در دست بورژوازی تمرکز مییابد و هر پیروزی که در این حالت بدست آید پیروزی بورژوازی است.

ولی در نتیجه ترقی صنایع نه تنها تعداد پرولتاریا افزایش می یابد، بلکه پرولتاریا بصورت توده های بزرگی گرد آمده نیرویش فزونی میگیرد و این نیرو را بهتر حس میکند. به نسبتی که استعمال ماشین بطور روزافزونی اختلاف کار را از میان می برد و تقریباً مزد کار همه را بطور مساوی تا میزان نازلی سقوط میدهد بهمان نسبت مصالح و شرایط زندگی پرولتاریا نیز بیش از پیش همانند و یکسان میشود. رقابت روزافزون بین بورژواها و بحران های تجارتي که ناشی از این رقابت است، مزد کارگران را پیوسته بصورتی ناپایدارتر در می آورد. کار ماشین، که بسرعتی هر چه تمامتر تکامل و همواره بهبود می یابد، وضع زندگی کارگران را نامطمئن تر میگرداند. تصادمات بین افراد جداگانه کارگر و افراد جداگانه بورژوا بیش از پیش شکل تصادم میان دو طبقه را بخود میگیرد. کارگران در آغاز کار بر ضد بورژوازی دست به ائتلاف ۲۱* میزنند و برای دفاع از مزد کار خود مشترکاً عمل مینمایند و حتی جمعیتهای دائمی تشکیل میدهند تا در صورت تصادمات احتمالی بتوانند وسائل معیشت خویش را تأمین کنند. در

برخی نقاط، مبارزه جنبه شورش بخود میگیرد.

گاه گاه کارگران پیروز میشوند ولی این پیروزیها تنها پیروزیهای گذرنده است. نتیجه واقعی مبارزه آنان، کامیابی بلاواسطه آنان نیست بلکه اتحاد کارگران است که همواره در حال نضج است. رشد مداوم وسائل ارتباط که محصول صنایع بزرگ است و کارگران نواحی گوناگون را به یکدیگر مربوط میسازد، در این امر بوی مساعدت مینماید. تنها این رابطه لازم است تا تمام کانون های مبارزه محلی را که در همه جا دارای یک خصلت واحد است بصورت یک مبارزه ملی و طبقاتی متمرکز سازد. هر مبارزه طبقاتی هم خود یک مبارزه سیاسی است. و آن یگانگی که شهرنشینان قرون وسطی برای ایجادش، در اثر وجود کوره راههای روستائی نیازمند قرنها بودند، پرولتاریای معاصر بوسیله راه های آهن در عرض چند سال بوجود می آورد.

این تشکل پرولتاریا بشکل طبقه و سرانجام بصورت حزب سیاسی - هر لحظه در اثر رقابتی که بین خود کارگران وجود دارد مختل میگردد.

ولی این تشکل بار دیگر قویتر و محکمتر و نیرومندتر بوجود می آید و از منازعات بین قشرهای بورژوازی استفاده نموده، آنها را ناگزیر میکند که برخی از منافع کارگران برسمیت شناخته شده و به آن صورت قانونی داده شود، از این قبیل است قانون مربوط به روز کار ده ساعته در انگلستان.

بطور کلی تصادماتی که در درون جامعه کهن وجود دارد از بسیاری لحاظ به جریان رشد پرولتاریا مساعدت مینماید. بورژوازی در حال مبارزه بلانقطع است: در آغاز بر ضد اشراف، سپس علیه آن قسمتهائی از بورژوازی که منافع آنها با پیشرفت صنایع متضاد است و بطور دائم علیه بورژوازی همه کشورهای بیگانه. طی همه این مبارزات بورژوازی ناگزیر است از پرولتاریا استمداد کند و وی را به یاری طلبد و بدین سان او را به عرصه جنبش سیاسی بکشانند. بنابراین این خود بورژوازیست که به پرولتاریا عناصر آموزش خود*۲۲ را میدهد، عبارت دیگر سلاح ضد خویش را در اختیار وی میگذارد.

و اما بعد، چنانکه دیدیم ترقی صنایع قشرهای تام و تمامی از طبقه حاکمه را بداخل پرولتاریا می راند و یا لاقلاً شرایط زندگی آنها را دستخوش تهدید قرار میدهد، اینان نیز بمیزان زیاد عناصر آموزش*۲۳ را برای پرولتاریا همراه می آورند.

سرانجام، هنگامیکه مبارزه طبقاتی به لحظه قطعی نزدیک میشود، جریان تجزیه ای که در درون طبقه حاکمه و تمام جامعه کهن انجام می پذیرد، چنان جنبه پر جوش و شدیدی بخود می گیرد که بخش کوچکی از طبقه حاکمه از آن روگردان شده به طبقه انقلابی، یعنی طبقه ای که آینده از آن اوست، می پیوندند. بهمین جهت است که مانند گذشته، که بخشی از نجبا بسوی بورژوازی می آمدند، اکنون نیز بخشی از بورژوازی، و همانا آن بخش از صاحب نظران بورژوا که به درک تئوریک مجموع جنبش تاریخی نائل آمده اند به پرولتاریا میگروند.

بین همه طبقاتی که اکنون در مقابل بورژوازی قرار دارند تنها پرولتاریا یک طبقه واقعاً انقلابی است. تمام طبقات دیگر، بر اثر تکامل صنایع بزرگ راه انحطاط و زوال

می پیمایند و حال آنکه پرولتاریا خود ثمره و محصول صنایع بزرگ است.

صنوف متوسط، یعنی صاحبان صنایع کوچک، سوداگران خرده پا، پیشه وران و دهقانان، - همگی برای آنکه هستی خود را، بعنوان صنف متوسط، از زوال برهانند، با بورژوازی نبرد میکنند. پس آنها انقلابی نیستند بلکه محافظه کارند. حتی از این هم بالاتر، آنها مرتجعند، زیرا میکوشند تا چرخ تاریخ را به عقب باز گردانند. اگر آنها انقلابی هم باشند تنها از این جهت است که در معرض این خطرند که بصوف پرولتاریا رانده شوند، لذا از منافع آنی خود دفاع نمیکنند بلکه از مصالح آتی خویش مدافعه مینمایند، پس نظریات خویش را ترک میگویند تا نظر پرولتاریا را بپذیرند.

لومپن پرولتاریا، این محصول انفعالی پوسیدگی تحتانی ترین قشرهای جامعه کهن، در جریان انقلاب پرولتاری، در برخی نقاط، بطرف جنبش کشیده میشود ولی بر اثر وضع عمومی زندگی خویش بسی بیشتر متمایل است که خود را به دسایس و تحریکات ارتجاعی بفروشد.

در اوضاع و احوال زندگی پرولتاریا، دیگر شرایط جامعه کهن نابود شده است. پرولتاریا مایملکی ندارد؛ مناسبات وی با زن و فرزند با مناسبات خانواده های بورژوازی هیچگونه وجه مشترکی ندارد؛ کار نوین صنعتی و شیوه نوین اسارت در زیر یوغ سرمایه، که خواه در انگلستان و فرانسه و خواه در آمریکا و آلمان یک نواخت است، هرگونه جنبه ملی را از پرولتاریا زدوده است. قانون، اخلاق، مذهب، برای وی چیز دیگری نیست جز تعصب بورژوازی که در پس آنها منافع بورژوازی پنهان شده است.

تمام طبقات پیشین، پس از رسیدن بسیادت، می کوشیدند آن وضع و موقع حیاتی را که بچنگ آورده اند تحکیم کنند و تمام جامعه را بشرایطی که طرز تملک آنها را تأمین کند، تابع سازند. اما پرولتارها تنها زمانی میتوانند نیروهای مولده جامعه را بدست آورند که بتوانند شیوه کنونی تملک خود و در عین حال همه شیوه های مالکیتی را که تاکنون وجود داشته است از میان ببرند. پرولتارها از خود چیزی ندارند که حفظش کنند، آنها باید آنچه را که تاکنون مالکیت خصوصی را حفاظت مینمود و آنرا مأمون و مصون میساخت نابود گردانند.

کلیه جنبش هایی که تاکنون وجود داشته یا جنبش اقلیت ها بوده و یا خود بسود اقلیتها انجام می گرفته است. جنبش پرولتاریا جنبش ۲۴* مستقل اکثریتی عظیم است که بسود اکثریت عظیم انجام میپذیرد. پرولتاریا، یعنی تحتانی ترین قشر جامعه کنونی، نمیتواند برخیزد و نمیتواند قد برافرازد بی آنکه تمام روبنای شامل آن قشرهایی که جامعه رسمی را تشکیل میدهند، منفجر گردد.

مبارزه پرولتاریا بر ضد بورژوازی در آغاز، اگر از لحاظ معنی و مضمون ملی نباشد از لحاظ شکل و صورت ملی است. پرولتاریای هر کشوری طبیعتاً در ابتدا امر باید کار را با بورژوازی کشور خود یکسره نماید.

ما ضمن توصیف مراحل کلی رشد و تکامل پرولتاریا آن جنگ داخلی کم و بیش پنهانی درون جامعه موجوده را، تا آن نقطه ای که انقلابی آشکار در میگیرد و

پرولتاریا، با برانداختن بورژوازی از طریق زور، حاکمیت خویش را پی میافکند، دنبال کرده ایم.

چنانکه دیدیم، کلیه جوامعی که تاکنون وجود داشته اند، بر بنیاد تضاد طبقات ستمگر و ستمکش استوار بوده اند. اما برای آنکه بتوان طبقه ای را در معرض جور و ستم قرار داد لازم است شرایطی را تأمین نمود که طبق آن، طبقه ستمکش لاقبل بتواند برده وار زندگی کند. سرف در شرایط سرواژ به عضو کمون مبدل گردید - چنانچه خرده بورژوا در زیر یوغ استبداد فئودالی به بورژوا تبدیل شد. برعکس کارگر معاصر، بجای آنکه با ترقی صنایع، راه ترقی را طی کند، پیوسته به وضعی نازلتر از شرایط زندگی طبقه خویش سقوط مینماید. کارگر دمبدم مسکین تر میشود و رشد مسکنت از رشد نفوس و ثروت هم سریع تر است. بدینسان آشکار میگردد که بورژوازی قادر نیست که بیش از این طبقه حکمروای جامعه باقی بماند و شرایط موجودیت طبقه خویش را بعنوان قوانین تنظیم کننده ای به تمام جامعه تحمیل کند. وی قادر به حکمروائی نیست چون نمیتواند برای برده اش حتی زندگی برده واری را تأمین نماید و مجبور است بگذارد برده اش به چنان وضعی تنزل نماید که بجای آنکه خود از قبل آنان تغذیه نماید آنها را غذا بدهد. جامعه نمیتواند بیش از این تحت سیطره بورژوازی بسر برد. بدین معنی که حیات بورژوازی دیگر با حیات جامعه سازگار نیست.

شرط اساسی برای وجود و سیادت طبقه بورژوازی عبارت است از انباشته شدن ثروت در دست اشخاص و تشکیل و افزایش سرمایه ۲۵*؛ شرط وجود سرمایه کار مزدوری است. کار مزدوری منحصراً به رقابت فیمابین کارگران بسته است. ترقی صنایع که بورژوازی مجری بلااراده و بلامقاومت آنست، بجای پراکندگی کارگران، که از رقابت آنها ناشی است یگانگی انقلابی آنها را با ایجاد جمعیتهای کارگری بوجود می آورد. بنابراین، با رشد و تکامل صنایع بزرگ، خود آن شالوده ای که بورژوازی بر اساس آن به تولید مشغول است و محصولات را به خود اختصاص میدهد فرو میریزد. بورژوازی مقدم بر هر چیز گورکنان خویش را بوجود می آورد. فنای او و پیروزی پرولتاریا، بطور همانندی ناگزیر است.

۲- پرولتاریا و کمونیستها

کمونیستها و پرولتاریا بطور کلی با یکدیگر چه مناسباتی دارند؟ کمونیستها حزب خاصی نیستند که در برابر دیگر احزاب کارگری قرار گرفته باشند. آنها هیچگونه منافع، که از منافع کلیه پرولتاریا جدا باشد، ندارند. آنها اصول ویژه ای ۲۶* را بمیان نمی آورند که بخواهند جنبش پرولتاری را در چهارچوب آن اصول ویژه بگنجانند.

فرق کمونیستها با دیگر احزاب پرولتاری تنها در این است که از طرفی، کمونیستها در مبارزات پرولتاریای ملل گوناگون، مصالح مشترک همه پرولتاریا را صرف نظر از

منافع ملیشان، در مد نظر قرار میدهند و از آن دفاع مینمایند، و از طرف دیگر در مراحل گوناگونی که مبارزه پرولتاریا و بورژوازی طی میکند، آنان همیشه نمایندگان مصالح و منافع تمام جنبش هستند.

بدین مناسبت کمونیستها عملاً، با عزمترین بخش ۲۷* احزاب کارگری همه کشورها و همیشه محرک جنبش به پیشند؛ و اما از لحاظ تئوری، مزیت کمونیستها نسبت به بقیه توده پرولتاریا در این است که آنان به شرایط و جریان و نتایج کلی جنبش پرولتاری پی برده اند.

نزدیکترین هدف کمونیستها همان است که دیگر احزاب پرولتاری در پی آندند: یعنی متشکل ساختن پرولتاریا بصورت یک طبقه، سرنگون ساختن سیادت بورژوازی و احراز قدرت حاکمه سیاسی پرولتاریا.

نظریات تئوریک کمونیستها بهیچوجه مبتنی بر ایده ها و اصولی، که یک مصلح جهان کشف و یا اختراع کرده باشد، نیست.

این نظریات فقط عبارت است از بیان کلی مناسبات واقعی مبارزه جاری طبقاتی و آن جنبش تاریخی که در برابر دیدگان ما جریان دارد. الغاء مناسبات مالکیتی که تاکنون وجود داشته، چیزی نیست که صرفاً مختص به کمونیسم باشد.

کلیه مناسبات مالکیت پیوسته دستخوش تغییرات دائمی تاریخی و تبدلات همیشگی تاریخی بوده است.

مثلاً انقلاب فرانسه مالکیت فئودالی را ملغی ساخت و مالکیت بورژوازی را جانشین آن نمود.

صفت ممیزه کمونیسم عبارت از الغاء مالکیت بطور کلی نیست، بلکه عبارت است از الغاء مالکیت بورژوازی.

و اما مالکیت خصوصی معاصر بورژوازی، آخرین و کاملترین مظهر آنچنان تولید و تملک محصولی است که بر تضادهای طبقاتی و استثمار فرد از فرد ۲۸* مبتنی است. از این لحاظ کمونیستها میتوانند تئوری خود را در یک اصل خلاصه کنند: الغاء مالکیت خصوصی.

ما کمونیستها را مورد ملامت قرار میدهند که میخواهیم مالکیتی را که شخصاً بدست آورده شده و نتیجه کار خود شخص است، مالکیتی را که بنیاد همه آزادیها و فعالیتها و استقلال فردی را تشکیل میدهد ملغی سازیم.

مالکیتی که حاصل دسترنج و ثمره کار و کدیمین است! آیا مقصودتان مالکیت خرده بورژوازی و خرده دهقانی است که متعلق به قبل از دوران مالکیت بورژوازی بود؟ چه لازم است که ما آنرا ملغی سازیم، این رشد صنایع است که آنرا بطور روزمره ملغی ساخته و در کار الغاء کامل آن است.

و یا شاید از مالکیت خصوصی بورژوازی سخن میرانید؟

ولی مگر کار مزدوری یعنی کار پرولتاریا برای وی مالکیتی ایجاد میکند؟ بهیچوجه.

کار مزدوری، سرمایه یعنی آن مالکیتی را بوجود می آورد که کار مزدوری را استثمار

می‌کند و تنها در صورتی می‌تواند افزایش یابد که کار مزدوری جدیدی ایجاد نماید تا مجدداً استثمارش کند. مالکیت در شکل کنونی آن مبتنی بر تضاد بین سرمایه و کار مزدوری است. اکنون هر دو جانب این تضاد را مورد بررسی قرار دهیم.

سرمایه دار بودن تنها بمعنای اشغال یک مقام صرفاً شخصی در تولید نیست بلکه بمعنای اشغال یک مقام اجتماعی در آن نیز هست. سرمایه یک محصول دسته جمعی است و تنها بوسیله فعالیت مشترک عده کثیری از اعضاء و در آخرین تحلیل فقط بوسیله فعالیت مشترک همه اعضاء جامعه می‌تواند بحرکت در آید.

پس سرمایه یک نیروی فردی نیست بلکه نیروی اجتماعی است. بنابراین هنگامیکه سرمایه بیک مالکیت دسته جمعی، متعلق به کلیه اعضاء جامعه مبدل گردد، این عمل در حکم آن نیست که مالکیت خصوصی به مالکیت اجتماعی تبدیل شده است. تنها خصلت اجتماعی مالکیت تغییر می‌یابد و مالکیت جنبه طبقاتی خود را از دست می‌دهد.

اکنون به کار مزدوری بپردازیم.

بهای متوسط کار مزدوری عبارت است از حداقل مزد، یعنی مجموعه وسائل معیشتی که برای یک کارگر لازم است تا بتواند بعنوان کارگر زندگی کند. بنابراین آنچه را که کارگر مزدور بر اثر فعالیت خویش بکف می‌آورد، بزحمت برای تجدید تولید زندگیش کافی است. ما بهیچوجه در صدد آن نیستیم که تملک خصوصی محصولات کار را، که مستقیماً برای تولید مجدد زندگی بکار میرود، از میان ببریم، این تملکی است که مازادی ایجاد نمی‌کند تا با آن بتوان زحمت بازوی دیگری را محکوم حکم خویش ساخت. ما تنها می‌خواهیم جنبه مصیبت بار این تملک را از میان ببریم زیرا در این طرز تملک کارگر تنها برای آن زنده است که بر سرمایه بیفزاید و تا زمانی زنده است که مصالح طبقه حاکمه مقتضی شمرد.

در جامعه بورژوازی کار زنده فقط وسیله افزایش کار متراکم است. در جامعه کمونیستی کار متراکم فقط وسیله ایست که جریان زندگی کارگر را توسعه بخشد و آنرا سرشارتر و آسان تر می‌گرداند.

بدین ترتیب در جامعه بورژوازی، گذشته بر حال حکمرواست، در صورتیکه در جامعه کمونیستی، حال بر گذشته حکمروا خواهد بود. در جامعه بورژوازی سرمایه دارای استقلال و واجد شخصیت است و حال آنکه فرد زحمتکش محروم از استقلال و فاقد شخصیت است.

از بین بردن همین مناسبات است که بورژوازی آنرا از بین بردن شخصیت و آزادی مینامد! وی حق دارد. در واقع هم سخن بر سر از میان بردن شخصیت بورژوازی و استقلال بورژوازی و آزادی بورژوازی است.

در داخل چهار دیوار مناسبات تولیدی کنونی بورژوازی، مفهوم آزادی عبارت است از آزادی بازرگانی، آزادی داد و ستد.

ولی با برافتادن رسم بازرگانی، بازرگانی آزاد نیز از میان خواهد رفت. سخن وریهائی

که درباره بازرگانی آزاد میشود، مانند انواع رجزخانیهای دیگر بورژواهای ما درباره آزادی، بطور کلی فقط برای بازرگانی غیر آزاد و برای شهرنشینان برده شده قرون وسطایی میتواند معنی و مفهومی داشته باشد نه برای الغاء کمونیستی بازرگانی و مناسبات تولیدی بورژوازی و نیز خود بورژوازی.

شما از اینکه ما میخواهیم مالکیت خصوصی را لغو کنیم بهراس می افتید. ولی در جامعه کنونی شما، مالکیت خصوصی برای نه دهم اعضاء جامعه لغو شده است. این مالکیت همانا در سایه آن موجود است که برای نه دهم دیگر موجود نیست. بنابراین شما ما را سرزنش میکنید که میخواهیم مالکیتی را ملغی سازیم که محرومیت اکثریت مطلق جامعه از مالکیت، شرط ضروری وجود آنست.

بالجمله شما ما را ملامت میکنید که میخواهیم مالکیت شما را ملغی سازیم. آری، واقعاً هم ما همین را خواستاریم.

از آن لحظه که دیگر تبدیل کار به سرمایه و پول و عواید ارضی و خلاصه به یک قدرت اجتماعی، که بتوان انحصارش نمود، میسر نباشد، یعنی از آن لحظه که مالکیت شخصی دیگر نتواند به مالکیت بورژوازی^{۲۹*} مبدل گردد، از همان لحظه است که شما اظهار میدارید شخصیت از میان رفته است.

بدینسان اقرار دارید که منظور شما از شخصیت چیز دیگری غیر از شخصیت فرد بورژوا یعنی مالک بورژوا نیست. چنین شخصیتی حقیقتاً هم باید از بین برود.

کمونیسم از احدی امکان تملک محصولات اجتماعی را سلب نمینماید بلکه تنها از کسانی این قدرت را سلب میکند که از طریق این تملک کار دیگران را نیز محکوم خود میکنند.

معتراضانه میگویند که بر اثر الغاء مالکیت خصوصی هر گونه فعالیتی متوقف می شود و لختی و بطالت همگانی همه جا را فرا میگیرد.

در اینصورت میبایستی جامعه بورژوازی مدتها پیش بر اثر لختی و بطالت نابود شده باشد زیرا در این جامعه آنکه کار میکند چیزی بدست نمی آورد و آنکه چیزی بدست می آورد کار نمیکند. همه این بیم و هراسها باین تکرار مکرر محدود میشود که وقتی سرمایه وجود نداشت کار مزدوری نیز دیگر وجود نخواهد داشت.

کلیه آن ایرادهائی را که بشیوه کمونیستی تملک و تولید محصولات مادی وارد می آورند، عیناً همانها را به شیوه تملک و تولید محصولات کار دماغی نیز انطباق میدهند. بهمانسان که برای بورژوا الغاء مالکیت طبقاتی در حکم الغاء خود تولید است، بهمان ترتیب برای وی الغاء آموزش فرهنگ طبقاتی نیز در حکم الغاء آموزش بطور کلی است.

ولی آن آموزشی که وی در زوالش ندبه سرائی میکند همان است که اکثریت عظیم انسانها را به زائده ماشین مبدل میسازد.

اما شما الغاء مالکیت بورژوازی را از نظرگاه پندارهای بورژوا مآبانه خود درباره آزادی و فرهنگ و حقوق و غیره مورد سنجش قرار ندهید و در نتیجه با ما به مجادله

نپردازید. ایده های شما خود محصول مناسبات تولیدی بورژوازی و مناسبات بورژوازی مالکیت است، همانطور که احکام حقوقی شما نیز تنها عبارت است از اراده طبقه شما که بصورت قانون در آمده، اراده ای که مضمونش را شرایط مادی زندگی طبقه شما تعیین میکند.

شما در این پندار مغرضانه خود، که وادارتان میسازد مناسبات تولیدی و مناسبات مالکیت خود را از مناسباتی تاریخی که طی جریان تکاملی تولید تغییر میکند، جدا انگاشته و آنرا به قانون جاودان طبیعت و تفکر بدل کنید - با همه آن طبقاتی که قبل از شما حکمرانی کرده و راه فنا سپرده اند شریک و سهمید. هنگامیکه سخن از مالکیت بورژوازی بمیان می آید شما جرات ندارید آنچه را که در مورد مالکیت دوران باستان و عهد فئودالی میکنید، در این مورد نیز درک کنید.

و اما الغاء خانواده! حتی افراطی ترین رادیکالها نیز از این قصد پلید کمونیستها به خشم در می آیند.

خانواده کنونی بورژوازی بر چه اساسی استوار است؟ بر اساس سرمایه و مداخل خصوصی. این خانواده بصورت تمام و کمال تنها برای بورژوازی وجود دارد و بی خانمانی اجباری پرولتارها و فحشاء عمومی مکمل آن است.

خانواده بورژوازی طبیعتاً با از میان رفتن این مکمل خود از بین میرود و زوال هر دو با زوال سرمایه توأم است.

ما را سرزنش میکنند که میخواهیم به استثمار والدین از اطفال خود خاتمه دهیم؟ ما باین جنایت اعتراف میکنیم.

ولی شما میگوئید که وقتی ما بجای تربیت خانگی تربیت اجتماعی را برقرار میسازیم، گرامیترین مناسباتی را که برای انسان وجود دارد از میان میبریم.

اما مگر تعیین کننده پرورش خود شما جامعه نیست؟ مگر تعیین کننده این پرورش آن مناسبات اجتماعی که در درون آن به کار پرورش مشغولید و نیز دخالت مستقیم و یا غیرمستقیم جامعه از طریق مدرسه و غیره نیست؟ کمونیستها تأثیر جامعه در پرورش را از خود اختراع نمیکند، آنها تنها خصلت آن را تغییر میدهند و کار پرورش را از زیر تأثیر نفوذ طبقه حاکمه بیرون می کشند.

هر اندازه که در سایه رشد صنایع بزرگ پیوندهای خانوادگی در محیط پرولتاریا بیشتر از هم میگسلد و هر اندازه که کودکان بیشتر به کالای ساده و افزار کار مبدل میگردند، بهمان اندازه یاهه سرائی های بورژوازی درباره خانواده و پرورش و روابط محبت آمیز والدین و اطفال بیشتر ایجاد نفرت میکند.

بورژوازی یکصدا بانگ می زند: آخر شما کمونیستها میخواهید اشتراک زن را عملی کنید.

بورژوا زن خود را تنها یک افزار تولید میشمرد. وی میشنود که افزارهای تولید باید مورد بهره برداری همگانی قرار گیرند، لذا بدیهی است که نمیتواند طور دیگری فکر کند جز اینکه همان سرنوشت شامل زنان نیز خواهد شد.

وی حتی نمیتواند حدس بزند که اتفاقاً صحبت بر سر آنست که این وضع زنان، یعنی صرفاً ابزار تولید بودن آنان، باید مرتفع گردد.

وانگهی چیزی مضحک تر از وحشت اخلاقی عالیجنانه بورژواهای ما از این اشتراک رسمی زنها، که به کمونیستها نسبت میدهند، نیست. لازم نیست کمونیستها اشتراک زن را عملی کنند، این اشتراک تقریباً همیشه وجود داشته است.

بورژواهای ما، باینکه زنان و دختران پرولتارهای خود را تحت اختیار دارند، اکتفا نمیورزند و علاوه بر فحشاء رسمی لذت مخصوصی میبرند وقتیکه زنان یکدیگر را از راه بدر کنند.

زناشویی بورژوازی در واقع همان اشتراک زنان است. حداکثر ایرادی که ممکن بود به کمونیستها وارد آورند این است که میخواهند اشتراک ریاکارانه و پنهانی زنان را رسمی و آشکار کنند. ولی بدیهی است که با نابود شدن مناسبات کنونی تولید، آن اشتراک زنان که از این مناسبات ناشی شده، یعنی فحشاء رسمی و غیررسمی، نیز از میان خواهد رفت.

و نیز کمونیستها را سرزنش میکنند که میخواهند میهن و ملیت را ملغی سازند. کارگران میهن ندارند. کسی نمیتواند از آنها چیزی را که ندارند بگیرد. زیرا پرولتاریا باید قبل از هر چیز سیادت سیاسی را بکف آورد و بمقام یک طبقه ملی ارتقاء یابد* و خود را به صورت ملت در آورد؛ وی خودش هنوز جنبه ملی دارد، گرچه این اصلاً به آن معنایی نیست که بورژوازی از این کلمه میفهمد.

جدائی ملی و تضاد ملتها بر اثر رشد و توسعه بورژوازی و آزادی بازرگانی و بازار جهانی و یکسانی تولید صنعتی و شرایط زندگی مطابق با آن، بیش از پیش از میان میروند.

سیادت پرولتاریا از میان رفتن این جدائی و تضاد را بیش از پیش تسریع میکند. اتحاد مساعی، لااقل اتحاد مساعی کشورهای متمدن، یکی از شرایط اولیه آزادی پرولتاریاست.

بهمان اندازه ایکه استثمار فردی بوسیله فرد دیگر از بین میروند، استثمار ملتی بوسیله ملل دیگر نیز از میان خواهد رفت.

با از بین رفتن تضاد طبقاتی در داخل ملتها مناسبات خصمانه ملتها نسبت بیکدیگر نیز از بین خواهد رفت.

اتهاماتیکه از نقطه نظر مذهبی، فلسفی و بطور کلی ایدئولوژیک به کمونیسم وارد میشود بهیچوجه در خورد بررسی مفصلی نیستند.

آیا ژرف اندیشی و بصیرت خاصی لازم است برای آنکه پی بریم که تصورات، نظریات و مفاهیم و در یک کلمه شعور انسانها همپای شرایط معیشت و مناسبات اجتماعی و زندگی اجتماعی آنها تغییر می یابد؟

تاریخ ایده ها چه چیز دیگری جز این حقیقت را مبرهن میسازد که محصولات ذهن، موازی با محصولات مادی تحول می پذیرد؟ ایده های رایج و شایع هر زمانی پیوسته

تنها عبارت بوده است از ایده های طبقه حاکمه.

از ایده هائی سخن میرانند که تمام جامعه را انقلابی میکند، ذکر این نکته تنها این حقیقت را روشن میسازد که در درون جامعه قدیم عناصر جامعه جدید تشکیل شده است و اینکه زوال افکار کهن همپا و همراه زوال شرایط کهن زندگی است.

هنگامیکه دنیای قدیم در دست زوال بود مذاهب کهن مغلوب مذهب مسیح شدند. هنگامیکه در قرن ۱۸ عقاید مسیحی در زیر ضربات افکار تجدیدطلبانه نابود میشد، جامعه فئودال با بورژوازی که در آن ایام انقلابی بود در کار پیکاری مرگبار بود. ایده های مربوط به آزادی وجدان و مذهب، فقط مظهر سلطه آزادی رقابت در عرصه وجدانیات ۳۱* بود.

بما خواهند گفت: «ولی ایده های مذهبی و اخلاقی و فلسفی و سیاسی و حقوقی و غیره قطعاً در مسیر تکامل تاریخی تبدلات و تطوراتی یافته اند. اما خود مذهب و اخلاق و فلسفه و سیاست و حقوق در جریان این تبدل و تطور محفوظ مانده است.

بعلاوه حقایق جاویدانی نظیر آزادی، عدالت و غیره وجود دارد که برای کلیه مراحل تکامل اجتماعی مشترک است. و حال آنکه کمونیسم، بجای آنکه بدل تازه ای بیاورد، حقایق جاویدان و مذهب و اخلاق را از میان میبرد و بدینسان با سراسر سیر تکامل تاریخی که تاکنون وجود داشته مخالف است.»

این اتهام سرانجام بکجا منجر میشود؟ تاریخ کلیه جوامعی که تاکنون وجود داشته، در مسیر تناقضات طبقاتی، که طی ادوار مختلف اشکال گوناگونی بخود گرفته سیر کرده است.

ولی این تناقضات هر شکلی که بخود گرفته باشد، باز استعمار شدن بخشی از جامعه بوسیله بخش دیگر حقیقتی است که برای کلیه قرون گذشته عمومیت دارد. بدینمناسبت عجیبی نیست که شعور و ادراک اجتماعی کلیه قرون و اعصار گذشته، علی رغم همه اختلاف شکلها و تفاوتها، با شکل هائی یکسان و معین، یعنی با آن شکل هائی از معرفت سیر میکند که تنها بر اثر نابودی نهائی تناقض طبقات بکلی نابود خواهند شد. انقلاب کمونیستی قطعی ترین شکل گسستن رشته های پیوند با مناسبات مالکیتی است که ما ترک گذشته است؛ شگفت آور نیست اگر این انقلاب در جریان تکامل خود با ایده هائی که ما ترک گذشته است به قطعی ترین شکلی قطع رابطه کند.

اینک از اعتراضات بورژوازی نسبت به کمونیسم بگذریم. در فوق دیدیم که نخستین گام در انقلاب کارگری عبارت است از ارتقاء پرولتاریا به مقام طبقه حاکمه و به کف آوردن دموکراسی.

پرولتاریا از سیادت سیاسی خود برای آن استفاده خواهد کرد که قدم بقدم تمام سرمایه را از چنگ بورژوازی بیرون بکشد، کلیه آلات تولید را در دست دولت، یعنی پرولتاریا که بصورت طبقه حاکمه متشکل شده است، متمرکز سازد و با سرعتی هر چه تمامتر بر حجم نیروهای مولده بیفزاید.

البته این کار در ابتدا ممکن است تنها با دخالت مستبدانه در حقوق مالکیت و

مناسبات تولیدی بورژوازی یعنی با کمک اقداماتی انجام گیرد که از لحاظ اقتصادی نارسا و ناستوار بنظر میرسند، ولی در جریان جنبش، خود به خود نشو و نما یافته*۳۲ و بکار بردن آنها بمشابه وسائلی برای ایجاد تحول در کلیه شیوه تولید امری احترازناپذیر است.

بدیهی است که این اقدامات در کشورهای گوناگون متفاوت خواهد بود.

ولی در پیشروترین کشورها میتوان بطور کلی اقدامات زیرین را مجری داشت:

۱- ضبط املاک و صرف عواید حاصله از زمین برای تأمین مخارج دولتی.

۲- مالیات تصاعدی سنگین.

۳- لغو حق وراثت.

۴- ضبط اموال کلیه مهاجرین و متجاسرین.

۵- تمرکز اعتبارات در دست دولت بوسیله یک بانک ملی با سرمایه دولتی و با حق انحصار مخصوص.

۶- تمرکز کلیه وسائل حمل و نقل در دست دولت.

۷- ازدیاد تعداد کارخانه های دولتی و افزارهای تولید و اصلاح و آباد ساختن اراضی طبق نقشه واحد.

۸- اجبار یکسان کار برای همه و ایجاد ارتش صنعتی بویژه برای کشاورزی.

۹- پیوند کشاورزی و صنعت و کوشش در راه رفع تدریجی تضاد*۳۳ بین ده و شهر*۳۴

۱۰- پرورش اجتماعی رایگان کلیه کودکان و از میان بردن کار کودکان در کارخانه ها بشکل کنونی آن. درآمیختن امور تربیتی با تولید مادی و غیره و غیره.

هنگامی که در جریان تکامل، اختلافات طبقاتی از میان برود و کلیه تولید در دست اجتماعی از افراد تمرکز یابد، در آن زمان حکومت عامه جنبه سیاسی خود را از دست خواهد داد. قدرت حاکمه سیاسی بمعنای خاص کلمه عبارت است از اعمال زور متشکل یک طبقه برای سرکوب طبقه دیگر. هنگامیکه پرولتاریا بر ضد بورژوازی ناگزیر به صورت طبقه ای متحد گردد، و از راه یک انقلاب، خویش را به طبقه حاکمه مبدل کند و بعنوان طبقه حاکمه مناسبات کهن تولید را از طریق اعمال جبر ملغی سازد، آنگاه همراه این مناسبات تولیدی شرایط وجود تضاد طبقاتی را نابود کرده و نیز شرایط وجود طبقات بطور کلی*۳۵ و در عین حال سیادت خود را هم بعنوان یک طبقه از بین میبرد.

بجای جامعه کهن بورژوازی، با طبقات و تناقضات طبقاتیش، اجتماعی از افراد پدید می آید که در آن تکامل آزادانه هر فرد شرط تکامل آزادانه همگان است.

۳- ادبیات سوسیالیستی و کمونیستی

۱- سوسیالیسم ارتجاعی

الف - سوسیالیسم فئودالی

اشراف فرانسه و انگلیس بنا بر اقتضاء موقع تاریخی خویش مأموریتشان این بود که بر ضد جامعه معاصر بورژوازی هجونا مه هائی بنگارند. در انقلاب ژوئیه سال ۱۸۳۰ در فرانسه و در جنبش طرفداران رفرم پارلمانی در انگلستان، اشراف یک بار دیگر از تازه بدوران رسیده منفور شکست خوردند. از این پس دیگر سخنی از یک مبارزه جدی سیاسی نمیتوانست در میان باشد. تنها راه مبارزه از طریق ادبیات برایشان باقیمانده بود، اما در عرصه ادبیات نیز دیگر عبارت پردازیهای دوران تجدید سلطنت ۳۶* غیرممکن شده بود. اشراف برای جلب شفقت، میبایستی بظاهر چنین جلوه گر سازند که دیگر در بند منافع خود نیستند و داد خواست آنان به ضد بورژوازی فقط بخاطر حفظ منافع طبقه کارگر استثمار شده است. آنان خود را بدین دلخوش میساختند که بر ضد سرور جدید خود هزلیات سروده و نجواکنان در گوش وی پیشگوئی های کمابیش شومی کنند.

بدین ترتیب سوسیالیسم فئودالی، که نیمی از آن نوحه سرائی، نیمی هزلیات، نیمی قصه گذشته و نیمی تهدید آینده است بوجود آمد که گاه گاه دادنامه تلخ و بذله گویانه نیش دارش مستقیماً قلب بورژوازی را جریحه دار میکرد ولی پیوسته به علت بی استعدادی کامل برای درک جریان تاریخ معاصر تأثیر خنده آوری داشت.

اشراف، چنتای در یوزگی پرولتاریا را همچون پرچی بحرکت در می آوردند تا مردم از پی خود براه اندازند. ولی هر وقت که مردم بدنبال آنان روان شدند، نشان قدیمی فئودالی را در پشت آنان مشاهده کردند و با قهقهه بلند خالی از احترامی دوری گرفتند. قسمتی از لژتیمیستهای فرانسه و گروه «انگلستان جوان» (۳۰) باجرا این کمدی مشغول شدند.

هنگامیکه فئودالها ثابت میکنند که شیوه استثمار آنها از نوع دیگری و غیر از شیوه استثمار بورژوازی بوده است، فقط این نکته را فراموش میکنند که آنان در اوضاع و احوال و شرایط بکلی دیگری که اکنون از میان رفته است با استثمار مشغول بودند. هنگامیکه آنها خاطر نشان میکنند که در دوران سیادتشان پرولتاریای معاصر وجود نداشت این نکته را فراموش میکنند که اتفاقاً بورژوازی معاصر ثمره ناگزیر نظام اجتماعی آنهاست.

بعلاوه فئودالها آنقدر جنبه ارتجاعی انتقادات خویش را کم پنهان میدارند که اتهام عمده شان بر ضد بورژوازی عبارت از همین است که در دوران سیادت بورژوازی طبقه ای نشو و نما مییابد که کلیه نظام اجتماعی کهن را منفجر خواهد ساخت.

آنها بورژوازی را بیشتر از این جهت نکوهش میکنند که وی پرولتاریای انقلابی را بوجود می آورد نه از اینجهت که بطور کلی پرولتاریا را بوجود می آورد.

به همین جهت هنگام عمل سیاسی، در کلیه اقدامات جابرانه بر ضد طبقه کارگر شرکت

می جویند و در زندگی عادی هم با همه عبارات پرطمطراق فرصت را برای جمع کردن سیب های زرین ۳۷* و یا مبادله وفا و محبت و آزادگی با منافع حاصله از تجارت پشم گوسفند و چغندر و عرق از دست نمیدهند ۳۸*.

همانطور که کشیش پیوسته بازو ببازوی فتودال گام بر میداشته است، سوسیالیسم کشیشی نیز دوش بدوش سوسیالیسم فتودالی در حرکت است. هیچ چیز از این آسانتر نیست که بشیوه مرتاضانه مسیحی آب و رنگ سوسیالیستی داده شود. مگر مسیحیت نیز بضد مالکیت خصوصی و زناشوئی و دولت پیکار نکرده است؟ مگر بجای آنها نکوکاری و مسکنت، زندگی مجرد و خوار داشتن نفس، رهبانیت و کلیسیا را موعظه ننموده است؟ سوسیالیسم مسیحی ۳۹* تنها بمشابه آب متبرکی است که کشیشها بر خشم و غضب اشرافیت می پاشند.

ب - سوسیالیسم خرده بورژوازی

اشرافیت فتودال یگانه طبقه ای نیست که بدست بورژوازی سرنگون شده و شرایط گذرانش در جامعه معاصر بورژوازی وخیم تر گردیده و خود راه زوال را طی کرده است. صنف قرون وسطائی شهرنشینان و صنف دهقانان خرده پا اسلاف بورژوازی معاصر بوده اند. در کشورهاییکه از لحاظ صنعتی و تجارتي کمتر رشد یافته اند، این طبقه تاکنون هم در کنار بورژوازی رشد یابنده زندگی جامد خود را ادامه میدهد.

در آن کشورهاییکه مدنیت معاصر رشد یافته و بسط گرفته است خرده بورژوازی جدیدی بوجود آمده است - و بعنوان بخش مکمل جامعه بورژوازی دائماً سیر بوجود آمدن خود را تجدید میکند. این خرده بورژوازی بین پرولتاریا و بورژوازی در نوسان است. ولی رقابت، پیوسته افراد متعلق به این طبقه را بداخل صفوف پرولتاریا میراند و آنان دیگر شروع به درک این نکته میکنند که آن لحظه، که بر اثر رشد صنایع بزرگ بعنوان بخش مستقل جامعه معاصر بکلی از میان بروند، نزدیک است و جای آنها را در تجارت و صنعت و زراعت بازرسان و مستخدمین اجیر خواهند گرفت.

در کشورهایی مانند فرانسه، که دهقانان بمراتب بیش از نیمی از کلیه نفوس را تشکیل می دهند، طبیعی بود که نویسندگانی که بجانبداری از پرولتاریا بر علیه بورژوازی بر میخیزند موازین خرده بورژوائی و خرده دهقانی را در انتقاد بر رژیم بورژوائی بکار برند و از دیدگاه خرده بورژوائی از کارگران دفاع کنند. بدین ترتیب بود که سوسیالیسم خرده بورژوا پدید آمد. سیسمندی نه تنها در فرانسه بلکه در انگلستان نیز بر رأس ادبیاتی از این نوع قرار دارد.

این سوسیالیسم با تیزیینی و بصیرتی فراوان توانسته است تضادهای موجوده در مناسبات تولیدی معاصر را درک نماید و شناختی سالوسانه اقتصاديون را فاش کند و اثرات مخرب تولید ماشینی و تقسیم کار، تمرکز سرمایه و مالکیت ارضی، اضافه تولید، بحرانها، زوال ناگزیر خرده بورژوا و دهقان، فقر پرولتاریا، هرج و مرج تولید، عدم

تناسب فاحش توزیع ثروت، جنگهای خانمانسوز صنعتی ملتها با یکدیگر، منسوخ شدن آداب و رسوم سابق و مناسبات کهن خانوادگی و ملیتهای قدیم را با شیوه انکارناپذیری مبرهن سازد.

ولی از نظر مضمون مثبت خود، این سوسیالیسم سعی دارد با وسائل کهن تولید و مبادله و به‌مراه آن مناسبات قدیمی مالکیت و جامعه کهن را بار دیگر احیاء نماید و یا آنکه وسائل معاصر تولید و مبادله را از راه جبر و زور بار دیگر در چهارچوب مناسبات کهن مالکیتی که قبلاً بوسیله این وسائل تولید منفجر شده و ناچار میبایستی هم منفجر شود بگنجانند. در هر دو حالت این سوسیالیسم، در عین حال، هم ارتجاعی است و هم تخیلی.

آخرین کلام این سوسیالیسم آنست که سازمان صنفی در صنایع و روابط پاتریارکال در کشاورزی مستقر گردد.

این طریقت در رشد و تکامل آتی خود به لند لند مرعوبانه ای مبدل گردید ۴۰*.

ج - سوسیالیسم آلمانی یا سوسیالیسم «حقیقی»

ادبیات سوسیالیستی و کمونیستی فرانسه، که تحت فشار بورژوازی حاکم بوجود آمده و مظهر ادبی مبارزه بر ضد این حاکمیت بود، زمانی به آلمان انتقال داده شد که در آنجا بورژوازی تازه مبارزه خود را بر ضد استبداد فئودالی شروع نموده بود. فیلسوفها و نیمه فیلسوفها و دوستداران جملات زیبا در آلمان با حرص و ولع تمام در دامن این ادبیات چنگ زدند و فقط فراموش کردند که همراه با انتقال این نوشته ها از فرانسه به آلمان، شرایط حیاتی کشور فرانسه به آلمان منتقل نشده است. در اوضاع و احوال آلمان، ادبیات افرانسوی اهمیت عملی بلاواسطه خود را از دست داد و منظره یک جریان صرفاً ادبی را بخود گرفت. این ادبیات میبایستی فقط چیزی شبیه به خیالبافی فارغبالان درباره یک جامعه واقعی و ۴۱* درباره تحقق یافتن ماهیت انسانی بنظر آید ۴۲*. بدینسان خواستهای نخستین انقلاب فرانسه برای فلاسفه آلمانی قرن هجدهم تنها بمعنای خواستهای «عقل عملی» بطور کلی بود و ابراز اراده بورژوازی انقلابی فرانسه هم در نظر آنها مفهوم قوانین اراده محض، اراده من حیث هی و اراده واقعاً بشری را داشت. تمام کار مصنفین آلمانی منحصر بدین شد که ایده های نوین فرانسوی را با وجدان فلسفی کهن خویش سازگار سازند و یا به عبارت صحیح تر ایده های فرانسوی را از نظرگاه فلسفی خود فرا گیرند.

این عمل فرا گرفتن بهمان شکلی انجام گرفت که معمولاً زبان بیگانه را فرا میگیرند، یعنی از طریق ترجمه.

چنانکه می دانیم، راهبان بر دست نویسهائی که بر آن آثار کلاسیک بت پرستان باستان نوشته شده بود، شرح حال بی معنای مقدسین کاتولیک را می نگاشتند. مصنفین آلمانی با ادبیات ضد دینی فرانسه درست عکس این رفتار را کردند بدین معنی که

ابطال فلسفی خود را در ظهر متن فرانسه نوشتند. مثلاً در ذیل انتقاد فرانسوی از مناسبات پولی نوشتند: «از خود جدا شدن ماهیت بشری» و در ذیل انتقاد فرانسوی از دولت بورژوازی نوشتند: «الغاء سلطه کل تجریدی» والخ.

آنان این عمل گنجاندن لفاظیهای فلسفی ذیل تئوریهای فرانسوی را بنام «فلسفه عمل»، «سوسیالیسم حقیقی»، «دانش آلمانی سوسیالیسم»، «بنیاد فلسفی سوسیالیسم» و غیره تعمیم کردند.

بدین ترتیب ادبیات سوسیالیستی - کمونیستی فرانسوی بکلی ماهیت واقعی خود را از دست داد. و از آنجائیکه این ادبیات در دست آلمانیها دیگر مظهر مبارزه طبقه ای علیه طبقه دیگر نبود، آلمانیها مطمئن بودند که مافوق «یکطرفه بودن فرانسوی» قرار گرفته اند و بجای نیازمندیهای حقیقی از نیازمندی به حقیقت و بجای منافع پرولتاریا از منافع ماهیت بشری و انسانها بطور کلی یعنی انسانی که متعلق به هیچ طبقه ای نیست و اصولاً فی الواقع موجود نیست بلکه تنها هستی او در آسمان مه آلود پندارهای فلسفی متصور است، دفاع مینمایند.

این سوسیالیسم آلمانی، که تمرینهای اسکولاستیک ماب و چرند خود را آنقدر بشکل جدی و پرحرارت تلقی میکرد و با جار و جنجال بازار گرمی مینمود، اندک اندک معصومیت عالم نمایانه خود را از دست داد.

مبارزه بورژوازی آلمان، بخصوص بورژوازی پروس بر ضد فئودالها و سلطنت مطلقه و یا بعبارت دیگر جنبش لیبرالی، همواره جدی تر میگشت.

بدین سان برای سوسیالیسم «حقیقی» فرصتی مطلوب به چنگ آمد تا خواستهای سوسیالیستی را در مقابل جنبش سیاسی قرار دهد و بر حسب سنت موجود به لیبرالیسم، دولت انتخابی، رقابت بورژوازی، آزادی مطبوعات بورژوازی، حقوق بورژوازی، آزادی و مساوات بورژوازی لعنت بفرستد و توده مردم را موعظه کند که آنان از این جنبش بورژوازی هیچ طرفی بر نخواهند بست، بلکه برعکس در خطرند که همه چیز خود را از دست بدهند. سوسیالیسم آلمانی در موقع لازم فراموش میکرد که انتقاد فرانسوی، که وی انعکاس و تقلید بی روح آن بود، ناشی از فرض وجود جامعه معاصر بورژوازی و شرایط حیاتی مادی و ساختمان سیاسی متناسب با آن، یعنی ناشی از فرض کلیه آن مقدماتی بود که تازه در آلمان سخن از بدست آوردن آنها بمیان آمده.

این سوسیالیسم برای حکومت های استبدادی آلمان و ملتزمین آنان مانند کشیشان و اولیاء مدارس و یونکرهای جاهل و عمال دیوانی این حکومتها، بمنزله مترسک مساعدی بر ضد بورژوازی تهدید کننده و متعرض بود.

این سوسیالیسم مکمل تسلیت بخش تازیانه های سوزان و گلوله های تفنگ بود که همین حکومتها بکمک آنها قیامهای کارگران آلمانی را سرکوب میکردند.

اگر بدین طریق سوسیالیسم «حقیقی» در دست دولت بدل به حربه ای برای مبارزه برضد بورژوازی آلمان میگشت، در عین حال مستقیماً هم مظهر منافع ارتجاعی یعنی منافع کوتاه نظران آلمانی بود. پایه حقیقی اجتماعی ترتیبات موجود در آلمان طبقه

خرده بورژوازی است که بازمانده قرن شانزدهم است و از آن زمان تاکنون پیوسته شکل های تازه بتازه ای بخود گرفته است.

حفظ این خرده بورژوازی در حکم حفظ ترتیبات موجوده در آلمان است. این خرده بورژوازی با رعب تمام در انتظار آنست که سلطه صنعتی و سیاسی بورژوازی از طرفی بوسیله تمرکز سرمایه و از طرفی بر اثر رشد پرولتاریای انقلابی برایش نابودی و اضمحلال بار بیآورد. بنظر وی چنین میرسید که سوسیالیسم «حقیقی» میتواند این هر دو نشان را با یک تیر بزند. لذا مانند بیماری همه گیری اشاعه می یافت.

این جامه که از تار عنکبوت تخیلات بافته و با گلهای خوش نقش و نگار فصاحت تزئین یافته و با سرشک تأثرات مفرط شست و شو داده شده بود، این جامه عارفانه که سوسیالیستهای آلمانی در لفافه آن مثنی «حقایق جاویدان» ناقابل خود را نهان میساخته اند تنها بر فروش کالای آنان در میان این جماعت می افزود.

سوسیالیسم آلمانی نیز بنوبه خود بیش از پیش پی میبرد که بعهدده اوست که نماینده مطمئن این کوتاه نظران باشد.

این سوسیالیسم ملت آلمان را بعنوان یک ملت نمونه و کوتاه نظر آلمانی را مانند نمونه ای برای بشر اعلام میداشت و برای هر یک از دنائت هایش معنای سوسیالیستی عالی و باطنی قائل می شد، یعنی آنرا درست بعکس آنچه که بود بدل میساخت. و پایان کار را بطرز پیگیر بجائی رساند که مستقیماً بر ضد روش «خشن و مخرب» کمونیستها برخاست و اعلام داشت که خود وی در عالم بی غرضی با عظمت خویش مافوق هر گونه مبارزه طبقاتی قرار دارد. بجز چند استثناء معدود، آنچه که در آلمان بعنوان باصطلاح تألیفات سوسیالیستی و کمونیستی جریان دارد، باین ادبیات پلید و بیزاری آور مربوط است. ۴۳*

۲_ سوسیالیسم محافظه کار یا بورژوازی

قسمتی از بورژوازی مایل است دردهای اجتماعی را درمان کند تا بقاء جامعه بورژوازی را تأمین نماید.

اقتصادیون، نوعپرووران، انساندوستان، مصلحین وضع طبقه کارگر، بانیان جمعیت های خیریه، اعضاء انجمن های حمایت از حیوانات، مؤسسين مجامع منع مسکرات و اصلاح طلبان خرده پا از همه رنگ و همه قماش، باین دسته تعلق دارند. این سوسیالیسم بورژوا حتی بصورت سیستم های تمام و کمالی در می آمد.

بعنوان مثال کتاب «فلسفه فقر» تألیف پرودون را ذکر می کنیم.

سوسیالیستهای بورژوا میخواهند شرایط حیات جامعه معاصر را حفظ کنند ولی بدون مبارزات و مخاطراتی که ناگزیر از آن ناشی میشود. آنها میخواهند جامعه موجوده را حفظ کنند ولی بدون عناصری که آنرا انقلابی کرده و شیرازه اش را از هم می پاشد. آنها بورژوازی را بدون پرولتاریا میخواهند. بورژوازی عالمی را که در آن حکمرواست،

طبیعتاً بهترین عوامل می پندارد. سوسیالیسم بورژوا این پندار تسلیت بخش را بصورت یک سیستم تمام و یا نیمه کاره ای در می آورد. هنگامیکه این سوسیالیسم از پرولتاریا دعوت می کند که سیستم او را عملی نماید و در اورشلیم جدید وی گام گذارد، در واقع توقع وی فقط آنستکه پرولتاریا در جامعه کنونی همچنان باقی بماند ولی اندیشه های کینه آمیز خود را درباره این جامعه بدور افکند.

نوع دومی از این سوسیالیسم، که کمتر سیستماتیک و منظم ولی بیشتر عملی است، می کوشید تا در طبقه کارگر نسبت به هر جنبش انقلابی نظریاتی منفی تلقین کند و اثبات نماید که برای طبقه کارگر فلان و یا بهمان اصلاحات سیاسی سودمند نیست بلکه تنها تغییر شرایط مادی و مناسبات اقتصادی مفید است. و اما مقصود این سوسیالیسم از تغییر شرایط مادی بهیچوجه الغاء مناسبات تولیدی بورژوازی، که تنها از طریق انقلاب عملی شدنی است، نمیباشد، بلکه مقصد اصلاحات اداری بر اساس مناسبات تولیدی موجود است. در نتیجه، در روابط بین سرمایه و کار مزدوری هیچ تغییری وارد نمیکند و در بهترین حالات، جز کاستن از مصارف سیادت بورژوازی و ساده تر کردن امور اداری دولت بورژوازی عمل دیگری صورت نمیدهد.

سوسیالیسم بورژوازی تنها زمانی با چهره برازنده خود جلوه گر میشود که به وجهی از سخنوری مبدل گردد.

آزادی بازرگانی! بسود طبقه کارگر؛ حمایت گمرکی! بسود طبقه کارگر؛ محاسبات انفرادی! بسود طبقه کارگر — این است آخرین و تنها سخن جدی سوسیالیسم بورژوازی. سوسیالیسم بورژوازی درست منحصر به این ادعاست که بورژوا بورژواست — بسود طبقه کارگر.

۳- سوسیالیسم و کمونیسم انتقادی — تخیلی

ما در اینجا از آن ادبیاتی که در کلیه انقلاب های کبیر زمان کنونی ترجمان خواستهای پرولتاریا بوده است، سخن بمیان نمی آوریم (نوشته های بابف و غیره). اولین کوششهای پرولتاریا برای اجراء مستقیم منافع خاص طبقاتی خود در دوران هیجان عمومی، در دوران سرنگونی جامعه فئودال، ناگزیر، بر اثر عدم رشد خود پرولتاریا و همچنین در نتیجه فقدان شرایط مادی رهائیش، که تنها محصول عصر بورژوازی است، با شکست مواجه می گردید. ادبیات انقلابی که همراه این جنبش های نخستین پرولتاریا پدید شد، ناگزیر از لحاظ مضمون ارتجاعی است زیرا یک رهبانیت عمومی، و مساوات ناهمواری را موعظه میکند.

سیستمهای اصلی سوسیالیستی و کمونیستی، یعنی سیستم سن سیمون، فوریه، آاوئن و غیره در دوران اولیه که وصف آن گذشت، (رجوع کنید به بخش «بورژوازی و پرولتاریا») یعنی زمانی که مبارزه بین پرولتاریا و بورژوازی رشد نیافته بود، بوجود می آید.

راست است، مخترعین این سیستمها تضاد طبقاتی و همچنین تأثیر عناصر مخرب درون خود جامعه حاکمه را مشاهده میکنند، ولی برای خود پرولتاریا هیچگونه فعالیت مستقل تاریخی، هیچگونه جنبش سیاسی خاصی قائل نیستند.

از آنجائیکه رشد تضاد طبقاتی پا بپای رشد صنایع در حرکت است، لذا آنها هنوز از عهده دریافت شرایط مادی نجات پرولتاریا بر نمی آیند و در جستجوی آنچنان علم اجتماعی و آنچنان قوانین اجتماعی هستند که بتواند این شرایط را بوجود آورد.

جای فعالیت اجتماعی را باید فعالیت اختراعی شخص آنها و جای شرایط تاریخی نجات را باید شرایط تخیلی آنها، و جای پیشرفت تشکل تدریجی پرولتاریا بصورت طبقه را باید تشکل جامعه طبق نسخه من درآوردی آنها بگیرد. در نظر آنها تاریخ آینده تمام جهان عبارت است از تبلیغ و اجراء نقشه های اجتماعی آنان.

راست است، آنها اعتراف میکنند که در نقشه های خودشان، بطور عمدۀ از منافع طبقه کارگر، بعنوان دردمندترین طبقات مدافعه میکنند. پرولتاریا تنها از این نقطه نظر که دردمندترین طبقات است برای آنها وجود دارد.

ولی شکل نارس مبارزه طبقاتی و همچنین وضع زندگانی خود این اشخاص کار آنها را به آنجا میکشاند که خود را برتر از تضاد طبقاتی تصور کنند. آنها میخواهند وضع همه اعضاء جامعه، و حتی روزگار کسانی را که در بهترین شرایط بسر میبرند، اصلاح نمایند. بهمین جهت آنها همه اجتماع را بدون تفاوت و اختلاف و حتی طبقه حاکمه را با رجحان بیشتری مخاطب قرار میدهند. بنظر آنها کافی است فقط به سیستم ایشان پی برده شود تا تصدیق شود که این سیستم بهترین نقشه برای بهترین جامعه ممکنه است.

بهمین جهت آنان هر اقدام سیاسی و بویژه انقلابی را طرد مینمایند و بر آنند که از طریق مسالمت آمیز به هدف خود دست یابند و در کوششند تا بکمک آزمایشهای کوچک و البته بی نتیجه، و بزور مثال و نمونه راه را برای انجیل اجتماعی جدید خویش هموار کنند.

این وصف خیالی از جامعه آینده زمانی پدید می شود که پرولتاریا هنوز در وضع بسیار رشد نیافته ایست و بهمین جهت هنوز اوضاع خود را بشکلی خیالی در نظر مجسم میگرداند، این وصف در انطباق با ۴۴* اولین شور و شوق انباشته از حدسیات این طبقه برای اصلاح عمومی جامعه است.

ولی در این آثار سوسیالیستی و کمونیستی عناصر انتقادی نیز وجود دارد. این آثار بهمه مبادی جامعه موجود حمله میبرد و بهمین جهت، بمیزان فراوان مواد و مصالح گرانها برای تنویر افکار کارگران بدست داده است. استنتاجات مثبت آنها درباره جامعه آینده ۴۵*، مثلاً از میان بردن تضاد ۴۶* بین شهر و ده، الغاء خانواده و سودهای خصوصی و کار مزدوری، اعلام هماهنگی اجتماعی و تبدیل حکومت بیک اداره ساده دستگاه تولید - همه این اصول، تنها ضرورت رفع تضاد طبقاتی را، که تازه شروع به بسط کرده و فقط با ابهام و بی شکلی اولیه اش در نظر آنها روشن بود، بیان میکند. بهمین جهت هم این اصول هنوز دارای جنبه بکلی تخیلی است.

اهمیت سوسیالیسم و کمونیسم انتقادی تخیلی با تکامل تاریخی نسبت معکوس دارد. بهمان نسبت که مبارزه طبقاتی بسط می یابد و شکل های مشخص تری بخود میگیرد، این کوشش تخیلی برای قرار گرفتن مافوق این مبارزات و این روش منفی تخیلی نسبت به این مبارزات هر گونه اهمیت عملی و صلاحیت تئوریک خود را از دست میدهد. به این جهت اگر هم مؤسسين این سیستم ها از بسی جهات انقلابی بوده اند، پیروانشان پیوسته بصورت فرقی ارتجاعی در می آیند. آنان بدون توجه به تکامل تاریخی پرولتاریا، به نظریات کهنه آموزگاران شان سخت و محکم چسبیده اند. بهمین جهت پیگیرانه در تلاشند بار دیگر مبارزه طبقاتی را کند ساخته و تناقضات را آشتی بدهند. آنها هنوز در این آرزو هستند که از طریق آزمایشها، پندارهای اجتماعی خود را عملی سازند و فالانسترهای جداگانه ای بوجود آورند و کلنی های داخلی (Home Colonies) احداث نمایند و ایکاریهای کوچک ۴۷* - چاپ بغلی اورشلیم جدید - ترتیب دهند و برای ایجاد تمام این کاخهای آسمانی ناچارند به قلوب نوعپرور و کیسه پول بورژواها مراجعه نمایند. اینان بتدریج بدرجه سوسیالیستهای ارتجاعی و یا محافظه کار، که ذکر آن گذشت تنزل میکنند و تنها از لحاظ یک فضل فروشی منظم تر و اعتقادی خیالی به قدرت معجزه آسای دانش اجتماعی خود، از آنها متمایزند. بهمین جهت است که آنها با شدتی هر چه تمامتر علیه همه جنبش های سیاسی کارگران، که به عقیده ایشان فقط نتیجه بی اعتقادی کورکورانه به انجیل جدید است، قیام میکنند.

پیروان آوئن در انگلستان و پیروان فوریه در فرانسه به ترتیب - در آنجا علیه چارتیستها و در اینجا علیه رفورمیستها در حال قیامند (۳۱).

۴_ مناسبات کمونیستها با احزاب

مختلف اپوزیسیون

بنابر آنچه که در بخش دوم گفته شد، مناسبات کمونیستها با آن احزاب کارگری که اکنون دیگر وجود دارند یعنی چارتیستها در انگلستان و طرفداران اصلاحات ارضی در آمریکای شمالی، روشن است.

کمونیستها برای رسیدن به نزدیک ترین هدف ها و منافع طبقه کارگر مبارزه میکنند ولی در عین حال در جریان جنبش کنونی از آینده نهضت نیز مدافعه مینمایند. در فرانسه کمونیستها، در مبارزه با بورژوازی محافظه کار و رادیکال به حزب سوسیالیست دموکرات ۴۸* * گرویده اند، بدون آنکه از حفظ حق انتقاد نسبت به جملات و توهماتی که از زمان انقلاب سنت شده است، صرف نظر کنند.

در سوئیس کمونیستها از رادیکال ها حمایت میکنند ولی از نظر دور نمیدارند که این حزب از عناصر متضاد تشکیل شده است که قسمتی شامل سوسیالیست های

دموکرات بسبب فرانسه و قسمت دیگر شامل بورژواهای رادیکال است.

در میان لهستانیها، کمونیستها از حزبی که انقلاب ارضی را شرط نجات ملت میدانند، یعنی همان حزبی که در سال ۱۸۴۶ قیام کراکوی را برپا کرده است، پشتیبانی مینمایند.

در آلمان حزب کمونیست، تا زمانیکه بورژوازی روش انقلابی دارد، همراه بورژوازی بر ضد سلطنت مستبده و مالکیت ارضی فئودال و جنبه ارتجاعی خرده بورژوازی گام برمیدارد.

ولی حزب کمونیست حتی لحظه ای هم از این غافل نیست که حتی المقدور، در مورد تضاد خصمانه بین بورژوازی و پرولتاریا، شعور و آگاهی روشن تری در کارگران ایجاد کند تا کارگران آلمانی بتوانند بلافاصله از آن شرایط اجتماعی و سیاسی که سیادت بورژوازی بایستی ببار آورد مانند حربه ای بر ضد خود او استفاده کنند و فوراً پس از برانداختن طبقات ارتجاعی در آلمان، مبارزه بر ضد خود بورژوازی را شروع نمایند.

کمونیستها توجه اساسی خود را به آلمان معطوف میدارند زیرا آلمان در آستان یک انقلاب بورژوازی قرار دارد و این تحول را در شرایط یک مدنیت اروپائی بطور کلی مترقی تر و یک پرولتاریای بمراتب رشد یافته تری نسبت به انگلستان قرن هفدهم و فرانسه قرن هجدهم انجام خواهد داد. لذا انقلاب بورژوائی آلمان میتواند پیش درآمد بلاواسطه یک انقلاب پرولتاریائی باشد.

خلاصه کمونیستها همه جا از هر جنبش انقلابی بر ضد نظام اجتماعی و سیاسی موجود، پشتیبانی میکنند.

آنها در تمام این جنبش ها مسئله مربوط به مالکیت را، بدون وابستگی به اینکه شکلی کم یا بیش رشد یافته بخود گرفته باشد، بعنوان مسئله اساسی جنبش تلقی میکنند.

سرانجام، کمونیستها همه جا برای نیل به اتحاد و توافق احزاب دموکراتیک همه کشورها میکوشند.

کمونیستها عار دارند که مقاصد و نظریات خویش را پنهان سازند. آنها آشکارا اعلام میکنند که تنها از طریق واژگون ساختن همه نظام اجتماعی موجود، از راه جبر، وصول به هدفهایشان میسر است. بگذار طبقات حاکمه در مقابل انقلاب کمونیستی بر خود بلرزند. پرولتارها در این میان چیزی جز زنجیر خود را از دست نمی دهند، ولی جهانی را بدست خواهند آورد.

پرولتارهای سراسر جهان، متحد شوید!

زیرنویس ها

۶* مقصود از بورژوازی - طبقه سرمایه دار معاصر و مالکین وسائل تولید اجتماعی

هستند که اجرا کنندگان کار مزدورینند. مقصود از پرولتاریا - طبقه کارگر مزدور معاصر است، که از خود صاحب هیچگونه ابزار تولید نیست و برای آنکه زندگی کند ناچار است نیروی کار خود را بمعروض فروش گذارد.

(حاشیه انگلس برای چاپ انگلیسی سال ۱۸۸۸)

۷* یعنی تمام تاریخی که بصورت اسناد کتبی در دسترس ما قرار دارد. در سال ۱۸۴۷ هنوز ماقبل تاریخ جامعه و سازمان اجتماعی مربوط به پیش از تاریخ مکتوب، تقریباً بهیچوجه معلوم نبود. طی مدتی که از آن زمان میگذرد هاکس هائوزن مالکیت اشتراکی زمین را در روسیه کشف کرد. مائورر ثابت کرد که این شکل مالکیت یک مبدا و منشاء اجتماعی است که کلیه اقوام ژرمنی تکامل تاریخی خود را از آن شروع کرده اند و بتدریج معلوم شد که مالکیت اشتراکی روستائی در همه جا از هند گرفته تا ایرلند شکل اولیه جامعه میباشد و یا بوده است. سازمان درونی این جامعه کمونیستی اولیه را با آن شکل نمونه واری که داشته است، مرگان توضیح داد و با کشف ماهیت حقوقی قبیله و موقعیت آن در میان طائفه، به قضیه سرانجام بخشید. پس از تجزیه این کمون اولیه، جامعه به طبقات خاص و سرانجام متضاد تقسیم میشود. من سعی کردم که در کتاب «منشاء خانواده، مالکیت خصوصی و دولت» (چاپ دوم Stuttgart ۱۸۸۶) جریان این تجربه را توصیف کنم. (حاشیه انگلس به طبع انگلیسی سال ۱۸۸۸، آخرین جمله در طبع آلمانی ۱۸۹۰ حذف شد.)

۸* استاد کار - عضو کامل الحقوق صنف خود است، استادی است در داخل صنف نه بر رأس آن. (حاشیه انگلس به طبع انگلیسی سال ۱۸۸۸)

۹* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ در دنبال کلمه «کامیابی سیاسی مربوطه» عبارت «این طبقه» نیز اضافه شده است. - مترجم

۱۰* شهرهائی که در فرانسه بوجود می آمد، حتی قبل از آنکه از فرمانروایان و اربابان فتودال خودمختاری محلی و حق سیاسی خود را به عنوان «صنف سوم» بدست آوردند، «کمون» نامیده میشدند. و بطور کلی میتوان گفت در اینجا از لحاظ تکامل اقتصادی بورژوازی، کشور انگلستان و از لحاظ تکامل سیاسی کشور فرانسه بمنزله کشور نمونه واری انتخاب شده اند. (حاشیه انگلس به طبع انگلیسی سال ۱۸۸۸)

«کمون» نامی است که شهرنشینان ایتالیا و فرانسه پس از آنکه نخستین بار توانستند از اربابان فتودال حق خودمختاری را بازخرید کنند و یا خود بدست آورند - به جماعت شهری خود اطلاق نمودند. (حاشیه انگلس به طبع آلمانی سال ۱۸۹۰)

۱۱* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ پس از کلمات «جمهوری مستقل شهری» این کلمات گذارده شد: «مانند ایتالیا و آلمان». مترجم

۱۲* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ پس از عبارت «صنف سومی» بود که به سلطنت مالیات میپرداخت» ذکر شده است: «مانند فرانسه». - مترجم

۱۳* در متن اصلی آلمانی ۱۸۹۰ بجای کلمه «سابق» کلمه «دیگر» نوشته شده است.

- مترجم

۱۴* در اینجا منظور ادبیات نوشته های علمی، هنری و فلسفی میباشد. - مترجم

۱۵* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ این جمله نیست. - مترجم

۱۶* در چاپهای آلمانی ۱۸۷۲، ۱۸۸۳، ۱۸۹۰ کلمات «تمدن بورژوازی و» افتاده است. - مترجم

۱۷* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ بجای عبارت «کمیت کار» نوشته شده است: «سنگینی کار». - مترجم

۱۸* در طبع آلمانی ۱۸۹۰ کلمه «نهائی» حذف شده است. - مترجم

۱۹* در نخستین چاپ آلمانی فوریه ۱۸۴۸ (در ۲۳ صفحه) بجای «بهمان اندازه کار زن بیشتر جانشین کار مرد میشود» نوشته شده است: «بهمان اندازه کار زن و کودک بیشتر جانشین کار مرد میشود». - مترجم

۲۰* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ بجای این جمله چنین نوشته شده است: «حمله کارگران بر ضد خود افزارهای تولید است نه بر ضد مناسبات تولیدی بورژوازی». - مترجم

۲۱* در چاپ انگلیسی ۱۸۸۸ پس از کلمه «ائتلاف» نوشته شده است: «اتحادیه کارگری». - مترجم

۲۲* در طبع انگلیسی چاپ ۱۸۸۸ بجای عبارت «عناصر آموزش خود» چاپ شده است: «عناصر آموزش سیاسی و عمومی خود». - مترجم

۲۳* در طبع انگلیسی چاپ ۱۸۸۸ بجای عبارت «بمیزان زیاد عناصر آموزش» چاپ شده است: «عناصر نوین فرهنگ و ترقی». - مترجم

۲۴* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ پس از کلمه «جنبش»، کلمه «خودآگاه» اضافه شده است. - مترجم

۲۵* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ جمله مذکور چنین است: «شرط اساسی برای وجود و سیادت طبقه بورژوازی عبارت است از تشکیل و افزایش سرمایه». - مترجم

۲۶* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ بجای «ویژه» نوشته شده است: «طریقتی». - مترجم

۲۷* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ بجای کلمات «با عزمترین بخش» نگاشته شده است: «پیشروترین و با عزمترین بخش». - مترجم

۲۸* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ بجای عبارت «استثمار فرد از فرد» نوشته شده است: «استثمار اقلیت از اکثریت». - مترجم

۲۹* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ پس از کلمات «به مالکیت بورژوازی» این کلمات گذارده شد: «به سرمایه». - مترجم

۳۰* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ بجای عبارت «بمقام یک طبقه ملی ارتقا یابد» چاپ شده است: «بمقام طبقه رهنمون ملت ارتقا یابد». - مترجم

۳۱* در چاپهای آلمانی ۱۸۷۲، ۱۸۸۳ و ۱۸۹۰ بجای «در عرصه وجدانیات» نوشته شده است: «در عرصه معرفت». - مترجم

۳۲* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ پس از این عبارت، کلمات «یورش بعدی بر نظم اجتماعی کهنه را ایجاب میکنند» اضافه شده است. - مترجم

- ۳۳* در چاپهای آلمانی ۱۸۷۲، ۱۸۸۳ و ۱۸۹۰ بجای کلمه «تضاد» نوشته شده است: «اختلاف». — مترجم
- ۳۴* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ ماده مذکور چنین است: «پیوند کشاورزی و صنعت و کوشش در راه رفع تدریجی اختلاف ده و شهر از طریق تقسیم یک نواخت تر سکنه در کشور». — مترجم
- ۳۵* در چاپهای آلمانی ۱۸۷۲، ۱۸۸۳ و ۱۸۹۰ بجای عبارت «و نیز شرایط وجود طبقات بطور کلی» نوشته شده است: «طبقات را بطور کلی منحل مینماید». — مترجم
- ۳۶* مقصود تجدید سلطنت انگلستان (۱۶۶۰ - ۱۶۸۹) نیست، بلکه تجدید سلطنت فرانسه است (۱۸۱۴ - ۱۸۳۰). (حاشیه انگلس برای ترجمه انگلیسی سال ۱۸۸۸).
- ۳۷* در ترجمه انگلیسی سال ۱۸۸۸ در دنبال عبارت «سیب های زرین» اضافه شده است: «که از درخت صنایع می ریزد». — مترجم
- ۳۸* این مطلب اصولاً مربوط به آلمان است که در آن اشرافیت فلاحت پیشه و یونکرها بخش عمده املاک خویش را تحت نظر خود بتوسط مباشرین اداره میکنند و بعلاوه صاحبان عمده کارخانه های چغندر قند و عرق سیب زمینی نیز هستند. اشراف ثروتمندتر انگلیسی هنوز به این پایه نرسیده اند؛ ولی آنان نیز میدانند، چگونه میتوان تنزل عواید حاصله از زمین را با گذاردن نام خود در اختیار مؤسسين شرکت های سهامی کم و بیش مشکوک جبران کرد. (حاشیه انگلس به ترجمه انگلیسی سال ۱۸۸۸)
- ۳۹* در متن اصلی آلمانی ۱۸۴۸ بجای «مسیحی» کلمات «مقدس و امروزی» نوشته شده ولی در طبع های آلمانی ۱۸۷۲، ۱۸۸۳ و ۱۸۹۰ همین کلمه «مسیحی» آمده است. — مترجم
- ۴۰* در چاپ انگلیسی ۱۸۸۸ بجای عبارت مذکور چنین نوشته شده است: «سرانجام، هنگامیکه حقایق سرسخت تاریخی کلیه آثار تخدیر کننده این خود فریبی را زائل ساخت، این شکل سوسیالیسم به لند لند فرکت باری مبدل گردید» — مترجم
- ۴۱* در چاپ های آلمانی ۱۸۷۲، ۱۸۸۳ و ۱۸۹۰ عبارت «درباره یک جامعه واقعی» نیست. — مترجم
- ۴۲* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ جمله مذکور نیست. — مترجم
- ۴۳* طوفان انقلابی سال ۱۸۴۸ این مسلک فاسد را از میان برد و هوس سوداگری با سوسیالیسم را از سر پیروانش بیرون کرد. نماینده عمده و نمونه کلاسیک این مسلک آقای کارل گرون است. (حاشیه انگلس به چاپ آلمانی سال ۱۸۹۰)
- ۴۴* در متن اصلی آلمانی ۱۸۷۲، ۱۸۸۳ و ۱۸۹۰ بجای «در انطباق با»، «ناشی از» آمده است. مترجم
- ۴۵* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ بجای عبارت «استنتاجات مثبت آنها در باره جامعه آینده» نوشته شده است: «اقدامات عملی مندرج در آنها». — مترجم
- ۴۶* در طبع انگلیسی ۱۸۸۸ بجای «تضاد» نوشته شده است: «اختلاف». — مترجم
- ۴۷* فالانستر عبارت بود از کلنی های سوسیالیستی بر طبق طرح فوریه، ایکاری نامی

بود که کابه به کشور خیالی خود و بعدها به کلنی کمونیستی خود در آمریکا داده بود.

(حاشیه انگلس به ترجمه انگلیسی منتشره در سال ۱۸۸۸)

Home Colonies (کلنی های داخل کشور) نامی است که آوئن به جامعه های نمونه ای کمونیستی خود داده بود. فالانستر نام کاخهای اجتماعی بود که فوریه طرح ریزی میکرد. ایکاری نام کشور تخیلی - پنداری بود که کابه سازمان کمونیستی آنرا توصیف میکند. (حاشیه انگلس به طبع آلمانی سال ۱۸۹۰)

۴۸* آنموقع معرف این حزب در پارلمان لدرو - رلن و در ادبیات لوئی بلان و در مطبوعات روزانه - روزنامه «La Rêform» بود. معنی نام «سوسیالیست دموکرات» این بود که قسمتی از حزب دموکرات و یا جمهوریخواه، مانند واضعین این نام، کم و بیش رنگ سوسیالیستی داشته است. (حاشیه انگلس به ترجمه انگلیسی منتشره سال ۱۸۸۸)

حزبی که خود را در فرانسه سوسیالیست دموکرات مینامید از لحاظ سیاسی تحت رهبری لدرو - رلن و از لحاظ ادبی تحت سرپرستی لوئی بلان بود؛ لذا این حزب با سوسیال دموکراسی آلمانی امروزی زمین تا آسمان تفاوت داشته است. (حاشیه انگلس به طبع آلمانی سال ۱۸۹۰)

یادداشتها

۱- «مانیفست حزب کمونیست» یکی از مهمترین اسناد برنامه ای کمونیسم علمی است. (این کتاب کوچک باندازه چندین کتاب ارزش دارد: مضمونش تا امروز سراسر پرولتاریای متشکل و رزمنده دنیای متمدن را جان میبخشد و به جنبش در میآورد.) (لنین) این برنامه که در دسامبر ۱۸۴۷ و ژانویه ۱۸۴۸ بوسیله کارل مارکس و فریدریش انگلس برای اتحادیه کمونیستها نگارش یافت نخستین بار در فوریه ۱۸۴۸ در لندن بصورت جزوه ای در ۲۳ صفحه بطبع رسید. آنگاه از مارس تا ژوئیه ۱۸۴۸ در «Deutsche Londoner Zeitung» ارگان دموکراتیک مهاجران آلمانی انتشار یافت و سپس در همان سال در لندن بشکل رساله ای در ۳۰ صفحه تجدید چاپ گردید. چاپ مذکور مبنای چاپهای دیگری قرار گرفت که بعدها باجازه مارکس و انگلس انتشار یافت. «مانیفست» در ۱۸۴۸ بچندین زبان اروپائی (فرانسه، لهستانی، ایتالیائی، دانمارکی، فلاندری و سوئدی) ترجمه شد. در چاپ ۱۸۴۸ هیچ نامی از مولفان نیست. نام آنها نخستین بار در مقدمه ای که ج. ج. هارنی در ۱۸۵۰ در روزنامه چارتیستها موسوم به «Red Republican» بر نخستین ترجمه انگلیسی نوشت ذکر شد.

۲۹- مارکس و انگلس در نوشته های بعدی خود بجای «ارزش کار»، «بهای کار»، اصطلاحات دقیق تری که مارکس وضع کرده است بکار برده اند: «ارزش نیروی کار»، «بهای نیروی کار».

۳۰- لژیتمیستها هواداران سلسله بوربن ها بودند که در ۱۸۳۰ منقرض شد. اینان مدافع منافع مالکان بزرگ اراضی موروثی بشمار می آمدند. برخی از لژیتمیستها در

مبارزه با سلسله حاکمه ارلثان ها که به آریستوکراسی مالی و بورژوازی بزرگ تکیه داشت غالباً به عوام فریبی اجتماعی توسل جسته خود را مدافع زحمتکشان در برابر استثمارگران بورژوا جا میزدند.

«انگلستان جوان» گروهی بود از سیاستمداران و ادیبان انگلستان وابسته به حزب توری. این گروه در اوایل سالهای ۴۰ قرن نوزدهم بوجود آمد. نمایندگان «انگلستان جوان» که مبین ناخشنودی آریستوکراسی ارضی و مخالف افزایش قدرت اقتصادی و سیاسی بورژوازی بودند دست بعوام فریبی میزدند تا طبقه کارگر را بزیر نفوذ خویش در آورند و در مبارزه خود بر ضد بورژوازی مورد استفاده قرار دهند.

۳۱_ رفرمیستها هواداران روزنامه «Le Réforme» بودند که از ۱۸۴۳ تا ۱۸۵۰ در پاریس انتشار می یافت. آنها طرفدار استقرار جمهوری و اجرای اصلاحات دموکراتیک و اجتماعی بودند.